

VOORWOORD

Strategieën van kerkelijk opbouwwerk

Er loopt een man over straat. Het is een apart figuur. Hij dwingt respect af, maar wordt ook in vertrouwen genomen. Hij is een oude bekende. Hij legt contacten, brengt mensen bij elkaar, bouwt een houtje-touwtje-organisatie op. Hij spreekt van God, af en toe, maar praat niemand een kerk in. Jezus in het wild.

Hij spreekt met bisschoppen en bestuurders over regiovorming, en over het vormen van 'gemeenschappen van gemeenschappen'. Hij is organisatie-adviseur. Tegelijk hecht hij weinig waarde aan structuren. Mensen moeten het zelf doen, doceert hij. Hebben zelf de vrijheid om in te gaan op het initiatief dat God heeft genomen. Goede leiders inspireren en ondersteunen hen daarbij. (*Roger Weverbergh*)

Wat we nodig hebben zijn pastores en vrijwillige bestuurders die ergens voor staan en een plan durven trekken, verkondigt de rondreizende man van het bisdom. Die vanuit een missionaire bevoegdheid een blauwdruk voor de toekomst durven schetsen, en sturend optreden. Maar ze willen er niet aan. Ze willen

iedereen te vriend houden... (*Jan van Diepen*)

Ach, mensen van nu zijn eigengereid genoeg, predikt de dominee. Die behoeven niet tot emancipatie te worden gebracht. Maar in hun zoeken schuilt wellicht een verlangen naar gemeenschap. Kerken kunnen faciliteiten scheppen voor de groei van een geloofsgemeenschap door hen te wijzen op hun 'goddelijke komaf'. De evangelisten van nu hebben het daarbij moeilijker dan Paulus op de Areopagus, zeker wanneer ze in een Vinex-wijk moeten opereren, want de straten zijn en blijven leeg. (*Otto Grevink*)

Allemaal mannen, inderdaad. Aan het woord gelaten door voorzitter *Jodien van Ark*, verslaggeefster *Anja Bruijkers* en redacteur *Willemien Boot*, op haar beurt terzijde gestaan door vier gastreporters. Dit was de laatste door mij - en *Marianne Jongerius* - geredigeerde Nieuwsbrief. Ik wens mijn opvolgster veel succes.

Kees de Groot

VAN HET BESTUUR

Een sympathiek rotvraagje

Een boekenplankje, een Vinex-werkdag en een nieuw profiel; ziedaar enkele zaken die het bestuur de afgelopen maanden bezighielden.

Eerst maar het boekenplankje. Dat van Roger Weverbergh dan natuurlijk. Roger vond het nadenken over de weinige literatuur die hij mocht meenemen naar België 'een sympathiek rotvraagje'. Begrijpelijk als je zo belezen bent als Roger. Overigens doet het mij als protestant uiteraard genoeg dat het 'boek der boeken' bovenaan staat, nog wel in verschillende vertalingen, alsmede het internationale bijbelcommentaar. We hopen toch ook dat romans en gedichten meer aan bod zullen komen en dat hij inderdaad meer toekomt aan wandelen, zwemmen, skiën en reizen. Roger, het ga je goed en we hopen je nog regelmatig te zien!

De afgelopen twee vergaderingen boog het bestuur zich over een nieuw profiel van de kerkelijk opbouwwerker. Het oude, zie de website, is zo langzamerhand aan vervanging toe. Besturen die kerkelijk opbouwwerkers in dienst willen nemen, kunnen er hun voordeel mee doen en ook de opleidingen kunnen er kennis van nemen. Ons werk is nogal veranderd de laatste jaren; er is een breed en vloeiend veld met allerlei inzichten ontstaan. Het WKO wil daarvoor platform voor dialoog en debat zijn. We zijn inmiddels in het stadium dat gewerkt wordt aan een derde concept en willen jullie op de jaarvergadering op 29 september een tekst voorleggen.

Op 11 april werd in Utrecht, in samenspraak met het WKO, de derde landelijke oecumenische 'Vinex'-werkdag gehouden; dit keer over kerkelijke presentie in Vinex-locaties. Voorafgaande aan deze dag verrichtte Otto Grevink een gedegen stukje onderzoek. Op de nieuwe website www.kerkindevinex.nl kunt u de verhalen van deze dag lezen, alsmede al een

flink aantal andere initiatieven en artikelen. De teksten van deze dag zijn ook gebundeld in een verslagmap en verkrijgbaar via brochureverkoop@pkn.nl.

Peet Valstar

ARTIKEL

Jezus in het Wild. Inleiding op drie portretten

In diaconale projecten zijn vaak uitzonderlijke mensen aan het werk, als initiator, trekker, boegbeeld. Soms krijgen ze mooie bijnamen, zoals 'Jezus in het wild' voor Douwe Wouters, de dominee die in de jaren zeventig De Regenboog in Amsterdam oprichtte en met grote fladderende baard door de stad fietste.

In deze Nieuwsbrief portretteren we enkele Jezussen-in-het-wild van nu:

Niko Raaphorst interviewde Jan Eijkman en Fons Meijers, de straatpastores van Nijmegen, Hein Steneker sprak Gerrit-Jan van der Kolm, tot voor kort van De Buitenwacht, Dordrecht, en Harry Lutikholt ontmoette Ricus Dullaert, nu AIDS-pastor in Zuid-Afrika en daarvoor kerk&buurtwerker en drugspastor in Amsterdam.

We combineren een biografische invalshoek met kerkelijk opbouwwerk en dat levert vragen genoeg op.

Eigen - wijs

Het zijn bijzondere personen die diaconale projecten van de grond af aan starten en jaren dragen: drugspastoraat, straatpastoraat, werk in oude wijken. Welke lessen zijn er te leren van dit soort eigenzinnige personen? Wat zien zij, waardoor ze in beweging komen en iets nieuws beginnen? Valt te beschrijven wat voor slag mensen het zijn, welke rol ze hebben? Welke gaven en talenten hebben deze mensen blinkbaar? Welke rol speelt hun uitstraling / charisma? Hoe organiseren ze draagvlak, mede-standers, geld, vrijwilligers? Het zijn ook allemaal mannen - toevallig?

Een aantal Jezussen-in-het-wild gaat dezer dagen met pensioen: Hans Visser (Pauluskerk, Rotterdam), Jan Ruiters (Mozeshuis, Amsterdam), geïnterviewden Fons en Jan zijn ruimschoots pensioengerechtigd, Gerrit-Jan

van der Kolm stopt na 25 jaar met zijn werk bij De Buitenwacht. Zijn deze mensen op te volgen, of zijn ze onnavolgbaar?

Ze zijn theologisch groot geworden in de jaren zestig en zeventig: bevrijdingstheologie, theologie van de armen, een stevig maakbaarheids geloof, geen theologie van 'Stil maar, wacht maar...'. Terwijl sommigen daar nu zijn aanbeld: zie het *handsfree*¹ pastoraat in Nijmegen: 'ik hoef niets meer'.

Is er een nieuwe generatie mannen en vrouwen in zicht die dit type werk aanpakken? En vanuit welke theologie? Het geloof in maakbaarheid is nu vooral in de evangelische theologie / gemeenteopbouw te vinden - 'Stil maar wacht maar' is daar geen tophit meer.

In het wild

Jezus-in-het-wild werkt meestal buiten de traditionele parochies / gemeenten. Deze betalen wel mee aan het werk, leveren soms vrijwilligers, zien dit werk soms als concurrentie.

Een project als de Buitenwacht koos voor eigen financiering (*tent making ministry*) wat meer vrijheid bood, en meer afstand met lokale kerken. In de katholieke kerk bieden congregaties hun leden soms mogelijkheden om 'als loslopende hond' rond te snuffelen en iets gaandeweg op te bouwen, naast bestaande parochies.

Wanneer een Jezus-in-het-wild met pensioen gaat, wordt de vraag nijpend of dit soort open-

einde-activiteiten, werk van lange adem en vertrouwen opbouwen, nog in de kerkelijke projectfinanciering van 3 jaar past.

Het 'reguliere' werk van de kerk / parochie / gemeente kent al een moeizame financiering. Welke rol spelen deze vaak charismatische trekkers in de financiering van de projecten en wat betekent het vertrek van het boegbeeld voor de sponsors?

Maakt een oecumenische inzet het project sterker of kwetsbaarder (het project is van iedereen en dus van niemand)?

Willemien Boot

¹ Rabbijn mw. Mary Ellen Blizzard, werkzaam bij opvang na Twin Towers noemde zo het rampenpastoraat in Volendam: gewoon, achterom lopen en aan de keukentafel gaan zitten, geen kantoor, geen vragenlijsten om in te vullen, geen urenregistratie: lege handen? *Handsfree* juist.

Harten Twee in Nijmegen

Straatpastores Jan Eijkman en Fons Meijers

In Nijmegen groeit midden jaren '90 een bijzondere vorm van pastoraat: straatpastoraat. Wat in de kiem al langer speelde in het hart van Jan Eijkman SCJ (= priester van het heilig hart), ging vrucht dragen door de ontmoeting met Fons Meijers MSC (= missionarissen van het heilig hart).

Jan was na jaren van missie, jeugdwerk en *pastoraat langs de achterdeur* in een Nijmeegse parochie geroepen om te bouwen aan een gemeenschap en een geloofsgemeenschap die waarachtig open zou zijn naar de armsten in de samenleving. Toen dit project in de parochie toch onvoldoende tot uitvoering kwam, startte Jan met instemming van zijn congregatie in 1995 het daklozenproject Het Kasteel. Fons bouwde na terugkomst uit de missie eveneens in de geest van zijn congregatie in Nijmegen aan een gemeenschap als thuis voor verdwaalde jongeren en was als pastor in een daklozenopvang werkzaam. Beiden vonden elkaar, toen er geen plaats bleek voor rouwende daklozen om een gestorven straatgenoot.

Wie ben je?

Ik spreek hen beiden rond de koffiepote thuis bij Jan. Wat is de bedoeling van dit gesprek, vragen ze? Voor onze WKO Nieuwsbrief zoeken we aan de hand van de werktitel "Jezus in het wild" naar mensen die onder namen als straatpastoraat of drugspastoraat inhoud geven aan pastorale presentie aan de randen van de samenleving. Die de rand weer in het midden brengen. Kunnen we erachter komen, wat voor figuren deze intuïtie vlees en bloed geven en dit dragen? Wat kunnen ze, waar halen ze de steun vandaan? Anders gesteld, wat voor attitude vraagt dat, wat voor mentaliteit?

Kunnen we leren van jullie ervaring en leerweg?

Om te beginnen, hoe zien jullie elkaar?

Fons: 'Als ik kijk naar Jan, dan zie ik een loslopende hond. Hij beweegt zich vrij binnen de institutie. Hij voelt zich een vrij man; hij heeft heel duidelijk iets voor ogen en zijn doel is bepaalde mensen in de maatschappij, die buiten de boot vallen. En zowel in kerkelijke zaken als in de gemeenschap, maar volhardend omdat hij voelt dat hij daarin op zijn plaats is.' **Jan** herkent dat wel: loslopend, op de manier van snuffelen, kwispelen, meelopen. 'Ik vind daarvoor de kracht in de congregatie. Een gemeenschap, waarin ik thuis kom, kan vloeken en schelden op die rotmaatschappij en vroeger op die rotparochie, weet je niet? Waar je echt kwaad kan worden, als de mensen onrecht wordt aangedaan. Bijvoorbeeld met zo'n burgemeester, die er niks van begrijpt. Daar kan ik echt kwaad over worden.'

Kwaad, vanwaar die passie? Waar komt dat vandaan?

'Dat weet ik niet; misschien de opvoeding van thuis uit, vanuit de congregatie, vanuit de spiritualiteit. Het is gewoon een mengelmoesje bij elkaar, wat bij elkaar komt, in elkaar past en in elkaar haakt. En dat je dan een bepaald doel voor ogen hebt. Of zoals Fons soms zegt, wat in je kop zit, heb je niet in de kont.'

Fons: En je voelt je op je plaats: hier hoor ik te zijn.

Jan: Ja, een thuisidee: bij de dak- en thuislozen, hier hoor ik te zijn. Het is familie van me schijnbaar. Hoe kan ik me thuis voelen bij die groep mensen waar ik een opdracht voor heb, waar ik voor gekozen heb. En ik heb daarvoor gekozen, ja.

Fons, je hebt wat wakker geroepen bij Jan. Maar hoe is het bij j ou gegaan?

Fons: Daar herken ik natuurlijk veel van. Bij mij speelt de congregatie ook een rol. Ik ben msc-er. We zijn spiritueel zo'n beetje neefjes van elkaar. Het is toch een soort bewogenheid. Ik vormde een gemeente met mijn te vroeg gestorven medebroeder Sjef van Tilborg. Hij was docent aan de theologische faculteit en ik deed straatpastoraat en mijn brood verdiende ik als pastor in De Hulsen (opvang; nu Arcuris). Vorig jaar kreeg ik het aan mijn hart en ik heb ik het werk in die opvang afgebouwd. Ik moest een keuze maken; zo kan ik het straatpastoraat doorzetten.'

Ben je dat straatpastoraat er op een gegeven moment naast gaan doen? Of deed je dat al toen je Jan ontmoette?

'Nee dat is gegroeid vanwege een paar sterfgevallen. Mensen die dood werden gevonden door een overdosis. Werden anoniem begraven en ik hoorde dat in de nachtopvang en daar kwamen er een of twee aan met bloemen. Ik weet niet waar ze die geplukt hadden, maar die waren heel treurig en die vertelden dat ze weggestuurd waren uit het crematorium door de familie van degene, die overleden was. Ik ben toen gaan rondbellen of er niet een rouwdienst zou kunnen zijn, voor de straatgenoten. Daar is het eigenlijk mee begonnen. We hebben toen samen een klein dienstje gedaan en daarmee heb ik besloten tot een andere koers.

En een tweede aanleiding vond ik in het werken bij missie en jongeren. Daar zag ik heel idealistische jongeren, die ik moest motiveren voor de derde wereld. Leren contact maken met mensen ver weg. Hier lopen er al genoeg op straat. En hier durf je er niet mee te praten. En waarom zou een missionaris tijd vrijmaken voor een jonge Hollandse meid, die de taal niet kan verstaan, die niks kan, die last heeft van de warmte, het eten niet goed vindt. Geef die maar eens een motivatie! Dus die stuurde ik dan naar een van de rafelkanten van de Nederlandse maatschappij, naar Jan in

Nijmegen bij Het Kasteel bij de dagopvang en zo hebben wij elkaar leren kennen.'

Ontmoeten, groeten, verder gaan

Op straat ontmoet je de mensen; je hebt verbinding en betrokkenheid. Ontstaat daar iets wederzijds of is het meer een zijn, een voelen. Ontstaat er dialoog?

Jan: Eerst is er altijd herkenbaarheid. Je kent elkaar ergens van, je groet elkaar en vraagt 'goh, hoe gaat het?' En na een tijdje: 'goh ik heb je pas nog gezien hè?'. Dan ontstaat herkenbaarheid en dan kunnen de verhalen komen. In de straatkerk of op de 'hangplek'. Want daar gebeurt het. Daar gebeurt het kerk-zijn, het elkaar ontmoeten, daar praat je met elkaar. Of je zegt 'h  kom eens langs om te buurten'; meestal is dat niet mijn stijl, want op dat moment moet ik het afhandelen.

En je praat niet over 'bel me eens een keer op'. In het begin was het heel sterk, maar dat is stukken minder: 'heb je geld voor mij?' Maar ik heb altijd consequent volgehouden: ik heb geen geld. Heel duidelijk zijn naar de mensen, waar je staat, wat je wilt.

Je krijgt als straatpastor verschillende rollen. En een ervan is dat je een bron bent van geld, voedsel, kleding. En jij zegt nee, ik heb een andere rol.

Jan: Je moet vrij zijn en blijven tegenover elkaar h . Dan zeg ik bijvoorbeeld: 'nou vraag je aan mij een tientje en ik zeg dan: hier heb je van mij een tientje. Het kost mij geen moeite om dat tientje te geven. En dan zeg jij: morgen krijg je dat tientje terug. Ja, iedereen zegt dan dat hij morgen terugkomt. Hij zag het tientje al voor zich. En ik zeg, en morgen heb je geen tientje om terug te geven, en wat doe je dan? En als je mij dan ziet, dan loop jij een straatje om. En dat wil ik nou net niet hebben. Voor mij is het belangrijk om contact te blijven houden.'

Een nieuwe generatie.

Fons: Ik heb ontzaglijk veel van de jongeren geleerd, waarmee ik in contact kwam. Ik was een tijdje in de Filippijnen geweest en ik verstond niks meer van de Nederlandse maatschappij en ik kom idealistische jongeren tegen, echt idealisten, die waren de moeite waard om mee te werken. Als ik vroeg 'wat betekent God voor jou?' dan stond ik met mijn oren te wapperen wat ik allemaal te horen kreeg. Ja, een heel nieuwe manier.

Later maakte ik samen met Sjef een opvang van jongeren hier in Nijmegen. Dan kreeg je allemaal van die jongeren van het JAC van 16 of 17 die niemand wilde hebben. Want welke pleegfamilie wil een jongere hebben, die tegen het criminele aanzit, tegen de drugs aanzit. En die plakvingers heeft of zo, of die misbruikt is!

Wat voor figuur ben jij dan voor hen? Wat geven ze jou?

Fons: Ik heb wel geleerd, dat niemand de maker is van zijn eigen geluk. Je hebt veel in de hand, maar lang niet alles. En als ik dan deze jongeren zie en kijk naar mijn eigen sociale vangnet. Dat ik ouders had, geen dronkelappen, geen scheiding, geen misbuik. En als tiener, dat ik een goede vriend had die me een schop onder de kont gaf, als ik de verkeerde kant op ging. Dat op beslissende momenten iemand je de goede richting intrekt. Dat hangt van zoveel toeval af.

Jan beaamt dat. 'Je hebt het niet in de hand. Er komen zoveel dingen op je af, onvoorstelbaar en heb je dan iemand naast je die je een trap onder je kont geeft of troost?'

Dragende gemeenschap

Fons: Dat vind ik ook binnen de congregatie. Je kunt hier in een veilige omgeving afreageren. Dat is ook de reden dat ik lid van een congregatie ben geworden. Ik wilde leven in een gemeenschap die wat hebben kon; in een gemeenschap die naar de wereld ging. Een stukje avontuur ook ja. Een gemeenschap die hart heeft voor mensen, die wat probeert. Een hart geeft en heeft. Een hart hebben voor mensen waar niemand hart voor heeft.

Jan: Ja, dat zeggen zij bij de MSC. En wij van de SCJ zeggen: een hart geven aan een gebroken wereld.

Ik moet daarbij denken aan onze ouderwetse instelling van *eerherstel*. Dat betekende zoiets als: proberen door goed te doen God te troosten. Als kind, en als volwassene ook, heb ik dat gebed volop gebeden. Maar je wist niet wat je zei. Toen kwam die kentering in eerherstel. Het gaat eigenlijk om het herstellen van Gods plan met de mensen. En in dat perspectief krijgt het braambosverhaal zijn wezenlijke betekenis. "Ik heb het geschreeuw van de mensen in verdrukking gehoord." Als je daar antwoord op kunt geven dan ben je eer aan het herstellen. Niet aan God maar aan de medemensen. Dat is wezenlijk, dat is wat je op

de been houdt; ik moet zorgen dat ook die mensen het goed hebben.

Kunnen

Jullie geven allebei aan, dat je dit pastoraat aan kunt vanuit het besef hebben van je eigen levensgeschiedenis en van een omgeving die je draagt. Wat moet je dan kunnen?

Fons: Ik zie mensen die dit heel graag willen doen, maar niet kunnen en die zijn er niks minder om. Het vraagt van je een open hart te hebben en luisteren, kunnen luisteren. Dat zijn de vaardigheden denk ik.

Jan: En ook niet te gevoelig zijn voor privacy en geen eigendomsdrang hebben.

De privacy van wie?

Fons: Je eigen privacy, want daar komen ze toch aan. Wie daar niet goed tegen kan moet dit werk ook niet gaan doen.

Wat ik ook door de jaren geleerd heb, in het begin móest ik zoveel van mezelf. En nu noem ik het apostolaat met de lege handen. Je komt niet met een hulpplan; je komt niet met nu moet ik dit gaan doen en nu moet ik die eens gaan bewerken dat hij eindelijk eens naar de dokter gaat en dat hij toch eens gaat afkicken of stopt met roken of jatten. Ik kom niet met een plan. Ik hoef zonodig niet meer iets te bewijzen.

En was er een tijd in je leven dat dat nog wel zo was? Dat je ambitieus was?

Fons: En geldingsdrang had, dat hebben we gehad ja. Dat je per se een project wilde opzetten. Ik heb een hele waslijst van niet gelukte projecten. Ik heb er geen spijt van en ik schaam me er ook niet meer voor.

Dus je moet ook durven falen?

Jan: Zo van ach ja het is niet gelukt, pech gehad

Is dat zoiets als lege handen?

Fons: Ja, die lege handen. Dan ben je een vrijer en onbevangener iemand en ben je veel meer aanwezig. Ik word niet meer nerveus. Ik moet niet. Ik denk niet meer: 'oh, dat zal een moeilijk gesprek worden. Ik moet nu dit gaan duidelijk maken'. Dan ben ik meer aan het worstelen met mezelf dan dat ik met hém bezig ben.

Jan: Daar komt bij: we zitten al zoveel jaren in dit werk. Ze hebben ons ook geaccepteerd, zoals we zijn. Dus ze verwachten in feite dat je aanwezig bent. Dat ze een praatpaal hebben. Ze verwachten geen enkele oplossing van je. Een luisterend oor, aandacht, een kleine verwijzing. En ik weet uit ervaring, ik kan

gaan praten over afkicken en dat lukt soms ook wel. Maar hoe vaak zijn ze dan niet al geweest in het afkickcentrum.

Wat wij doen is: even praten over van alles en nog wat. Over voetbal, over vrouwen, over drugs van alles.

Fons: Je bent er op het moment dat het telt. Als ze in het ziekenhuis liggen, als ze in de gevangenis zijn en gaan nadenken, als er een crisismoment is, als een vader of moeder overlijdt. Als ze zo opgefokt zijn, dat ze ruzie maken met jou en de volgende dag ben je er toch weer.

Meester en gezelschap?

Je bent dus ook iemand van de gemeenschap voor hen. Jullie zijn zeer ervaren mannen, door het leven ervaren en door het leven geleerd en ook door je eigen spiritualiteit aangedreven en je komt mensen tegen die hier wel wat in zien en die neem je dan mee in het leerproces. Er zijn mensen die het ook willen proberen. Hoe gaat dat?

Jan: Ik zeg altijd: ga eerst maar eens drie maanden op Het Kasteel werken. Leer die groep maar eens kennen, als vrijwilliger, en ga maar eens kijken. Hoe reageert die groep op jou? Wat straalt je uit naar die ander, ben je bang? Ze zeggen: je hoeft niet bang te zijn, we doen je niks. Als je gewoon doet, dan gebeurt er ook niks en ga je gewoon met ze om. Dan doe je een hele belangrijke ervaring op met de groep.

Fons: Je komt ook de samenleving op een andere manier tegen. Ik heb zelf een keer een morgen de straatkrant Impuls verkocht. Wat je dan allemaal naar je hoofd krijgt. Driekwart van de Nijmegenaren zijn blind en de rest roept of je niks anders te doen hebt. Dat is echt niet stimulerend, schokkend. Ik heb dat ook gemerkt toen ik collecteerde voor vluchtelingen.

Fons: Dan zie je de jungle inderdaad. Je vraagt je dan af wie houdt wie een spiegel voor. Wij hebben in de straatkerk een kandelaar staan, gemaakt van zwerfhout. Een stuk is mooi geschaafd en dat vertegenwoordigt de beschaafde wereld. En het andere stuk is gewoon zoals het op straat gevonden is en er zit ook een spiegeltje op. Wie zegt nou dat ik een goeie vent ben? Dat crepeergeval onder jou, die helemaal van de wereld is en wartaal uitslaat, die zegt 'iedereen is rot maar jij bent goed, want jij blijft bij me zitten'.

Jan: In het presentiepastoraat gaat het om aanwezig zijn en niet om vergaderingen, maar

gewoon om menselijke dingen, zoals op straat lopen, in de wijk lopen in het winkelcentrum.

Fons: Ik ben eens met een stagiaire tot een eindconclusie gekomen dat apostolaat presentie is met lege handen. Je komt met lege handen en je gaat met lege handen terug, terwijl toch ontmoeting centraal blijft staan en jezelf ook ontledigd wordt. Die stagiaire is helemaal beurs geworden en kreeg de ene shock na de andere.

En dan praat je samen over wat je doet en wat het je doet. Wat ik als vanzelfsprekend doe en wat daarover theologische wordt gezegd. Ik lees niet alle boeken meer, maar zo kun je toch nog aardig inzicht krijgen.

Jan: ik denk dat er in de laatste 5 tot 7 jaar meer waardering is gekomen, ook naar ons toe. Ze moeten niet vragen: hoe heb je dat gedaan. Dat weet ik niet. Ik denk gewoon door er te zijn. En dat ze dan inzien: er gebeurt wat daar. Ik weet ook niet wat er dan gebeurt.

Dragen, bijdragen

Op een gegeven moment moet je mensen mobiliseren die voor jou bronnen gaan aanboren. Wat wij doen in het pastoraat is feitelijk een taak van de lokale pastorale zielzorg. Dat is hun opdracht. Die kennen de mensen van de straat niet. Toen is er een gesprek gekomen met de deken, met de Raad van Kerken en de Caritas. En op een gegeven moment zeggen ze: dat vinden wij belangrijk. *Maar willen de parochies dan ook bijdragen?* Dat is nu een beetje aan het groeien. Niemand durft te ontkennen dat dit pastoraat tot de kern van de kerk hoort.

Fons: Gaandeweg is men ons werk gaan waarderen. Bij de welzijnsfunctionarissen en de hulpverlening. In het ND, Nijmeegs Daklozen Overleg, zitten mensen van allerlei organisaties en ook gewoon daklozen en thuislozen. Die hebben erop aangedrongen bij de gemeente, dat de dingen die pastores nu doen ook blijven gebeuren. Dat er plaats is voor het straatpastoraat. Dat wij dus nu 4 uur per week betaald krijgen.

We hebben ook niet het eeuwige leven. De enige oplossing die wij zien is een multi-functioneel centrum met de gebruikers als uitgangspunt, waarin ook het pastoraat zich waar kan maken naast maatschappelijk werk, noodhulp en dergelijke...

Want langs die weg krijgen we ook aanvragen: 'die zit het niet meer zitten en kunnen jullie eens met die man praten'; 'we hebben iemand

die aids heeft, kunnen jullie ...' En dan moet je op een gegeven moment, als je iemand de moeite waard vindt, iemand kunnen sturen en die moet ervoor betaald worden. Voor een psychiater betaal je nog veel meer.

Je moet ook kunnen uitleggen waar het dan wel omgaat. Je komt bij die man in de straat heel vaak een existentiële pijn tegen waar de hulpverlener niet bijkomt. Hulpverleners hebben wel een vermoeden. Natuurlijk, maatschappelijk werk weet het ook wel, maar die durft er niet aan te komen. En een psychiater en psycholoog weten dat ook. Maar ja, hij moet wel zijn programma afwerken; hij moet wel de case managen en hij moet er wel voor zorgen dat zo'n man doorstroomt na zoveel maanden.

Jan: We hebben geen plan.

Fons: En dat is natuurlijk met vallen en opstaan. Je maakt ook een hoop rottigheid mee. Je hebt ook wel verraad en ja, het hoort bij dak- en thuislozen, dat ze zich niet kunnen

hechten. Ineens ben je ze kwijt en verdwijnen ze in het niets. Er woont hier in de opvang iemand al 25 jaar en die heeft zijn koffer nog niet opengemaakt. En als de groepsleider dan zegt 'open die koffer eens', is die man in alle staten. Ieder moment klaar staan om weg te kunnen wezen.

Jan en Fons zullen gaandeweg terugtreden en ruimte maken voor anderen, die kunnen voortzetten wat ze hebben voorgedaan. Dit gesprek geeft aan, hoe je op die plek terecht kunt komen ... met lege handen en aandachtige ogen en oren.

Wat mij het meeste trof is de radicale andersheid van deze pastores en de vrijheid ten opzichte van de instituties waarin ik werk. Ze maken een omslag van pastorale strategie naar persoonlijke (com)passie. Een overgang van zorg naar mee oplopen. Een overgang van opvangen naar loslaten.

Niko Raaphorst

Het is mooi geweest

In gesprek met Gerrit Jan van der Kolm

Net afgestudeerd van de theologische faculteit in Leiden streken ruim vijftientig jaar geleden drie stelletjes theologen neer in de Dordse wijk Krispijn. Nu zijn van deze zes mensen er nog twee woonachtig in deze wijk: Gerrit-Jan van der Kolm en echtgenote Margreet. Er zijn in vijftientig jaar allerlei initiatieven ontstaan, die zich deels concentreren in het centrum 'De Buitenwacht'. Gerrit-Jan van der Kolm vertelt mij wat er in deze kwart eeuw gebeurd is.

Waarom zijn jullie hiermee begonnen?

We zijn hier niet begonnen om een kerk op te bouwen. Aan het einde van onze theologiestudie halverwege de jaren zeventig was het besef: we zijn er als kerk en theologen voor de samenleving, maar we kennen die samenleving helemaal niet. De Kerk is een middenklasse kerk geworden en het volksmilieu is daar niet meer bij betrokken. Met drie stellen besloten we voor enkele jaren in een volkswijk te gaan wonen, rijtjeshuis, met een sleurbaan, niet naar de kerk gaan. We wilden kijken wat dat met ons deed. Wat blijft er dan over van je ambitie om ambtsdrager te worden?

We kwamen slechts één maal per week bij elkaar om ervaringen uit te wisselen. We wilden echter uitdrukkelijk geen religieuze gemeenschap zijn. We maakten deze keuze ook niet zozeer uit een gevoel van solidariteit

aan de armen. We wilden het gewone alledaagse leven in een volkswijk ervaren, zonder noemenswaardige religieuze pretenties.

Waarom in Dordrecht, Krispijn?

Geen van ons zessen had een band met deze wijk. We wilden een doorsneeachtige wijk in een middelgrote stad. En wilden beslist geen wijk waar al bijzondere vormen van diaconaat waren, zoals Disk of oude wijken pastoraat. We wilden vermijden dat we gelijk al bij een bepaald kerkelijk project werden ingeschakeld. We maakten er geen geheim van dat we hier als theologen woonden, maar we wilden geen toestanden.

Wat gingen jullie doen in deze wijk?

Er was van alles aan de hand in de wijk: Huizen werden gesloopt, Vrouwen-VOS-cursussen, Vakbondswerk. Daar gingen we ons

mee bezig houden. Daarnaast had ik een baan als arbeider bij Dupont, de chemische industrie in Dordrecht. In het begin waren we een vreemde eend in de bijt, maar al gauw hoorden we er helemaal bij.

In onze wekelijkse gesprekken gingen we ons gaandeweg afvragen: Wat kan onze eigen bijdrage zijn in deze wijk. Onze eerste conclusie was: feitelijk niet zoveel. Maar we weten wel wat we zelf willen, waar we zelf behoefte

aan hebben: mensen bij elkaar brengen en infecteren met hoop (begrip van Hoekendijk). We zagen veel geïsoleerde verbitterde mensen. Daarnaast was er het verzet vanuit socialistische bewegingen. Na drie jaar kwamen we tot de conclusie dat we de mensen niet zoveel te melden en te bieden hadden, geen boodschap. We wilden alleen voor onszelf een plek die geloof, hoop en liefde geeft. Als de mensen dat ook wilden dan zal dat wel blijken. We zijn dus begonnen met activiteiten die we zelf graag wilden doen om ons leven inhoud te geven. Daar sloten gaandeweg meer wijkbewoners zich bij aan. Ik denk dat ieder mens op anderen betrokken is. Hierbij is er zowel behoefte aan *comfort* en *challenge*. Wij boden als groep toch iets van deze basisbehoeften.

Waarmee zijn jullie begonnen?

We zijn begonnen met losse groepjes bij ons thuis of in het buurtcentrum. Daarbij sloten we aan bij de groepen die er toch al waren en waar bleek dat mensen naast een actiegroep ook gezelligheid zoeken. De vrouwengroep werd een soort gemeenschap. Er kwam een Tv-discussiegroep (Distel). De buurtcomités genieten van het samenzijn. We merkten ook dat de verschillende groepen in de wijk gedomineerd werden door gelijkgezinden. We hebben geprobeerd om dat open te breken en alle mensen erbij te krijgen. Dat leidde soms tot partijvorming en

conflicten. Toch bleek juist dat het aangaan en uitvechten van conflicten en de manier waarop je conflicten oplost, ook gemeenschapsvormend te zijn. Zelf heb ik een keer slaande ruzie gehad met bewoners van een straat die alle bomen wilde kappen, omdat de afscheiding van deze bomen de lak van hun auto's zou beschadigen. De bomen zijn blijven staan.

We willen present zijn bij mensen, maar we hebben als theologen ook wat te bieden. Er is ook zoets als missionaire interventie. We luisteren naar mensen, maar we stellen er ook iets tegenover. Zo boden we discussie in Distel rond de IKON-uitzending: *Hoera een homo*. Daar kwam ook een groep jongeren op af, die daar niets van moesten hebben. Toen zeiden we: binnen jullie groep zijn er minstens ook twee of drie die homoseksuele gevoelens hebben. Zo'n opmerking leidde tot een levendige discussie. We droomden toen van een eigen plek, iets van een eigen buurtcentrum, maar niet aan een kerkgebouw.

Maar dat kerkgebouw kwam er toch?

Het is dit soort wijken waar als eerste de kerken uit verdwijnen. Nadat we hier zo'n vijf jaar woonden kwam de Johanneskapel aan de Bosboom Toussaintstraat vrij. De centrale kerkenraad besloot dat deze kerk gesloten zou gaan worden, omdat de kerkgangers uit de wijk vertrokken en de bezoekers vergrijsde. Toen we hier kwamen wonen was het ook nog een witte wijk. De kerkgangers kwamen vooral uit de 'gulden hoek'. De meeste wijkbewoners gingen al niet meer naar de kerk. Met de sluiting van de kerk was voor ons de mogelijkheid om dit kerkgebouw te huren. Dat deed erg zeer bij de kerkgangers, want zij moesten er uit en een stelletje 'revolutionairen' trok erin. We zijn in dit kerkgebouw de Buitenwacht begonnen. Nieuwe kerkgemeenten moeten zich zelf opbouwen. Missionaire kerk betekent dat je de overlevingsvragen van de kerk achter je moet laten. Je moet aan de slag met wat je zelf graag wilt en daaromheen kan iets als kerk ontstaan.

Wat gingen jullie in de Buitenwacht doen?

We concentreerden in de Buitenwacht de activiteiten die we tot op dat moment op verschillende plekken in de wijk deden. In de Buitenwacht zijn we een onderscheid gaan maken in drie soorten activiteiten: Vorming: discussiegroepen, maar ook het aanleren van vaardigheden: vergadertechniek

Vieringen: dat werd het hart van de activiteiten.

Actie: Tomadogroep, wooncomités, vakbonden, e.d.

Wie komen er naar de Buitenwacht?

Eerst bestond onze groep vooral uit de actieve mensen in de wijk, de tegenbeweging. Gaandeweg kwamen er ook andere wijkbewoners bij. Op een gegeven moment hebben we ook de omslag moeten maken van witte gemeenschap naar zwarte gemeenschap. We zagen dat de wijk steeds zwarter werd. Mensen uit Turkije, Marokko, de Antillen. De Buitenwacht werd steeds meer een soort vluchthaven voor de witte bewoners. Dat vonden we geen goede ontwikkeling. We zeiden wel dat we voor iedereen open staan, maar dat helpt niet. Als een enkele zwarte bewoner binnen een witte groep binnen komt zal hij zich hier niet thuis voelen. Je moet eerst de zwarte bewoners organiseren voordat je kunt integreren.

Wat hebben jullie toen gedaan?

We zijn toen bewust de wijk weer ingetrokken om de zwarte mensen te organiseren. De Turken en Marokkanen stonden daar aanvankelijk weinig open voor. Het keerpunt kwam toen Turkse vaders gingen beseffen dat hun droom om terug te keren naar Turkije verdween en dat hun kinderen in Nederland wilden blijven. Ze wilden iets internationaals organiseren. Zo ontstond er in de Buitenwacht de internationale groep, die hun eigen vorm van gemeenschapvorming had. De groep ging onder andere de internationale dag organiseren. Toen de groep zich gevestigd had in de Buitenwacht en stevig genoeg was kon het integratieproces met de oorspronkelijke groep beginnen.

Die integratie lukt lang nog niet met alle groepen. Er is een groep Kosovaren die wel van de Buitenwacht gebruik maakt, maar apart van de rest. Dus we stellen onze ruimte ook ter beschikking aan andere groepen in de wijk. Er zijn ook groepen die vanuit de Buitenwacht ontstaan zijn, maar thans als zelfstandige groep of bedrijf verder zijn gegaan. Een goed voorbeeld daarvan is het kringloopbedrijf.

Wat is de verhouding tussen het wijkgebeuren en de Buitenwacht?

Het is belangrijk dat je als groep bij de wijk betrokken blijft en de wijk blijft intrekken, ook al heb je een eigen gebouw. De Buitenwacht is

slechts een 'tent'. Het gaat om de opbouw van de maatschappij. De groep moet niet een eigen identiteit binnen de wijk hebben, maar betrokken zijn op wat er in de wijk gebeurt. De Buitenwachtgroep is er steeds op bedacht dat ze het contact met de wijk blijven opbouwen. Ook de vrijgestelde krachten, die er nu zijn, hebben dat expliciet als opdracht. Dat moet steeds weer nieuwe impulsen krijgen, want het is zeer verleidelijk om je in eigen gebouw terug te trekken. Je moet als leiders toch telkens weer de wijk in.

Hoe heb je leiding gegeven aan de Buitenwacht?

Als ik terugkijk op mijn leiderschap binnen de Buitenwacht, dan ben ik voortdurend transparant en aanspreekbaar geweest. Mensen moeten inzicht hebben in wat je doet en je daarop ook kunnen aanspreken. Ik heb dat 25 jaar gedaan. Lang volgehouden; trouw blijft belangrijk. Meestal zie je dat dit soort werk voor zo'n drie jaar wordt opgezet. Dat is tekort. Vanuit de zending heb ik geleerd dat de eerste drie jaar nodig zijn voor verkennen, fouten maken, een eigen plek verwerven. Ik zie in het welzijnswerk voortdurend mensen komen en gaan. De meeste zijn binnen een jaar al weer verdwenen. Ik zie dat de bewoners dit niet accepteren en dat er ook weinig wordt opgebouwd. Als er weer zo'n nieuwe opbouwwerker komt, die vraagt om met mij kennis te maken, dan vraag ik: hoe lang wil je blijven, want dat bepaalt ook hoeveel tijd ik er in wil investeren.

Hoe wordt de Buitenwacht gefinancierd?

Een belangrijk punt vind ik dat we van het begin af aan financieel onafhankelijk zijn geweest van kerken. Dat kon omdat we low budget werkten. We waren allemaal vrijwilligers en de benodigde financiën kwamen meteen van eigen donateurs. We kregen het geld van mensen die bij ons betrokken waren en die wat te geven hadden. Je kunt dan je eigen broek ophouden en tegen de kerken zeggen: wij willen dit, take it or leave it

Zijn jullie kerk?

Kerk ontstaat doordat enkelingen iets willen doen. Zo ontstaan er groepen mensen die bondgenoten zijn. Kerk is: Daar waar twee of drie bijeen zijn en Christus komt erbij. De Buitenwacht is zo'n groep. We zitten in een

kerkje en zelf ben ik theoloog, dan zit je binnen een christelijk taalveld. Kerk is een proces. Institutionaliseren is enkel een instrument. De Buitenwacht is nu een begrip in Krispijn en in Dordrecht. Het is nooit zo druk geweest. Hoe slechter het gaat in de maatschappij, hoe beter het gaat met dit soort clubs. Ik zie vaak dat Kerk het doel dreigt te worden. Kerkopbouw is samenlevingsopbouw. Dat is iets dat je telkens weer opnieuw moet bewerkstelligen.

Bij jullie komen ook moslims?

Een aantal moslims, mannen en vrouwen, weten zich hier in de Buitenwacht geaccepteerd. Ze weten een club als dit te vinden. Vaak zijn het de diaconale activiteiten die aanspreken, zoals taallessen. We beseffen dat we de moslims nodig hebben omdat ze een steeds belangrijker deel van de wijk uitmaken. We hebben dan ook een stilte-ruimte waar moslims kunnen bidden.

Je bent sinds kort gestopt, waarom?

Ik ben na 25 jaar met de Buitenwacht gestopt. Het werk voor de Buitenwacht deed ik al die tijd als vrijwilliger. Daarnaast had ik een andere baan. Ik heb eerst als arbeider bij Dupont gewerkt. Daarna had ik een vaste baan als trainer voor dit soort werk. Toen mijn baan als trainer stopte, wilde ik niet een betaalde kracht bij de Buitenwacht worden, hoewel er nu wel enkele betaalde werkers zijn. Ik besloot op zoek te gaan naar een betaalde baan buiten de Buitenwacht en heb die sinds kort gevonden. De Buitenwacht is nu zo groot. Ik merk dat processen zich gaan herhalen. Het is mooi geweest. Het komende jaar zien ze me er niet. Ik woon nog wel steeds in deze wijk en heb hier mijn contacten, vrienden en kennissen.

Hein Steneker

Kraakpand, crypte en Sizanani

In gesprek met Ricus Dullaert

Ricus Dullaert werkte in de jaren 80 in Amsterdam als kerk- en buurtwerker in de Staatsliedenbuurt, toen het epicentrum van de kraakbeweging. In de jaren negentig ontwikkelde hij met anderen het Drugspastoraat in Amsterdam. Sinds juni 2001 werkt Ricus in Zuid-Afrika als Consultant HIV/AIDS, vanuit de Sizanani missiepost (Sizanani betekent: "Wij helpen elkaar"). Dit project is door Memisa gestart en wordt door Cordaid gesteund.

In april 2005 was Ricus in Nederland, zodat ik hem kon interviewen voor de WKO-Nieuwsbrief. Wij spraken af bij het café Tramhalte Begeerte op het Van Limburg Stirumplein (middenin de Staatsliedenbuurt, thans Deelraad Westerpark). Daar is Ricus zijn pastoraal opbouwwerk begonnen. Zelf ben ik betrokken bij het Meubelproject Kerk en Buurt Westerpark, ooit door Ricus en anderen gestart in de kelder van de Nassaukerk.

We ontdekten gemeenschappelijke aanknopingspunten. Beiden komen we uit de Achterhoek (Ricus uit Zutphen; ik uit Winterswijk – de wijzen uit het Oosten?), beiden hebben we belangstelling voor theologie, bevrijdingstheologie van verschillende continenten, waarin de mensen zelf (mannen en vrouwen) hun exodus (uittocht) uit slavernij, onderdrukking, verslaving en lijden vorm willen geven. Ricus bracht op zijn manier het pastoraat heel

dicht bij de mensen in de Staatsliedenbuurt (van 1983-1990).

Hij deed veel aan (onaangekondigd) huisbezoek en deelde de tafel met de bewoners. Zo was hij een keer vrij laat op bezoek in een kraakpand nabij het Van Limburg Stirumplein, waar hij een keer door Kate uit Schotland een biertje toegeschoven kreeg, waarbij ze uitschreeuwde: *I made it!!*. Zij en anderen mochten voortaan legaal in het kraakpand blijven.

Op 25 maart 1990 werd Ricus geïnstalleerd als eerste drugspastor in Nederland, spoedig bijgestaan door Greta Huis als jongste en enige vrouwelijke drugspastor in Nederland. Hun werkterrein verschoof geleidelijk van het Tabe Rienkshuis van De Regenboog, naar de Petrus en Paulus-Crypte in de Barndesteeg op de Wallen. De viering op zondagmiddag daar, met gebruikers, werd steeds belangrijker.

In het boek *De Crypte is onze kerk* citeert Gerard van den Boomen Greta Huis. In het blad van het justitiepastoraat *Zandschrift* uit 1997 schreef zij een artikel met de slotzin:

“De Crypte biedt haar gemeenschap de ruimte om haar context en de daaraan gerelateerde vragen, antwoorden en haar geloof centraal te stellen.

Het is de gemeenschap die mondig is en wordt. En die verkondigt en claimt dat iedereen kind en beeld van God is”. (*De Crypte*, p. 44)

Het drugspastoraat startte toen HIV en AIDS bekend begonnen te raken en ook in de wereld van druggebruikers steeds meer opdoken. Het drugspastoraat werd geconfronteerd met mensen met HIV en met de eerste slachtoffers van AIDS. Ricus vergezelde velen op hun laatste tocht naar begraafplaatsen, steeds vaker: Sint Barbara.

Eind april 2005 is daar een grafmonument onthuld en ingewijd voor de vele overleden druggebruikers, leden van de geloofsgemeenschap van de Crypte, veelal slachtoffers van drugs en AIDS.

In een stichtelijke liturgieviering werd de totstandkoming van het monument belicht en voerden enkele betrokkenen het woord, onder wie Ricus Dullaert. Hij schilderde in enkele anekdotes hoe zo'n begrafenis kon verlopen. De toevallig passerende moslim, die bij de begrafenis van een Egyptenaar verzen uit de Koran reciteerde. Bij een andere uitvaart waren er opvallend veel hoge hakken aanwezig. Hier betrof het een uitvaart van een transeksuele prostituee uit Latijns-Amerika. Pastor Gerson Gilhuis memoreerde een moeder die jaren na de dood van haar zoon verzuchtte: “Stuurde hij mij maar een kaartje met bericht dat hij gelukkig is”. Met wijwater en wierook werd vervolgens het monument ingewijd. Petrus en Maria Magdalena staan op het monument uitgebeeld en zijn de namen gegrift van diegenen die vanwege het drugspastoraat op Sint Barbara begraven liggen. Witte en rode rozen werden op het graf gelegd. Een ieder kon een persoonlijk berichtje op een kaartje bij de roos doen. Ik moest denken aan die moeder en schreef: “Kaartje voor de moeder van NN”.

Iconen en voorwaarden scheppen

Intussen doet Ricus ook in antiek en vooral in iconen, naast het pastoraat. Hij is makelaar en

beëdigd taxateur. De twee werelden van antiek en drugspastoraat zijn voor Ricus niet tegenstrijdig: “het mysterie van het menszijn is niet in geld uit te drukken”. (*De Crypte*, p. 25). In het serene souterrain van zijn huis, omringd door overwegend Russische iconen, vervolgen wij ons gesprek, nu toegespitst op de AIDS-problematiek in Zuid-Afrika. Ricus werkt daar op en vanuit de Sizanani-missiepost.

Voor veel Afrikaanse leiders is de AIDS-problematiek een blinde vlek, terwijl, volgens Ricus, een sterk politiek leiderschap geboden is om de AIDS-problematiek aan te pakken. Op termijn betekent de AIDS-epidemie een ondermijning van de economieën van (Zuidelijk) Afrika.

Het verstrekken van AIDS-remmers komt wel op gang. In Zuid-Afrika hebben naar schatting 600.000 mensen AIDS-remmers nodig; slechts 50.000 mensen ontvangen deze AIDS-remmers daadwerkelijk. Hoe kom je aan voldoende AIDS-remmers van het juiste soort? Daarnaast is versterking van de algehele medische infrastructuur geboden om daarmee het bereik van de mensen en de toegang tot medisch-sociale zorg te vergroten. De regering-Bush heeft steun toegezegd voor AIDS-bestrijding in 14 landen, waaronder Zuid-Afrika, mits deze landen Amerikaanse producten en medicijnen afnemen (*Buy American; fly American*). Op de Sizanani-missiepost worden aan 300 mensen AIDS-remmers verstrekt.

Het werk van Ricus verschuift steeds meer van eerstelijns- naar tweedelijnspastoraat. “Velen in Nederland hebben het romantische beeld dat ik dagelijks aan het ziekbed sta van stervende aidspatienten en met weesjes op mijn arm door de townships zeul. Dat is een beeld wat niet met de werkelijkheid klopt. Ik schep eerder voorwaarden dat de rijkdom van Zuid-Afrika, van de mensen met het hart op de goede plaats, benut wordt en dat er voorwaarden geschapen worden, zowel financieel als qua management, dat stervenden de benodigde zorg krijgen, dat weeskinderen hun natje en droogje krijgen en dat waar mogelijk levens gered worden door het verstrekken van aidsremmers.” (Ricus, in 25^e Nieuwsbrief, februari 2005)

Het coachen en begeleiden van lokale vrijwilligers (thuishulp en *peer counsellors*) en van *support groups*, van mensen die zelf met

HIV/AIDS besmet zijn, is belangrijk, omdat dezen beter inzetbaar zijn vanwege hun kennis van cultuur en taal (in Zuid-Afrika alleen al worden 12 talen gesproken). Ricus coördineert twee AIDS-remmersprojecten. Daarnaast doet Ricus aan PR en fondswerving. Via de Inter Christian AIDS Network (ICAN) worden ervaringen uitgewisseld met landen als India en China. Ricus is Executive Director van ICAN.

Het opstarten van projecten is zeker een van Ricus sterke punten en hij ziet telkens weer nieuwe uitdagingen. Wel wil hij in ieder geval met de voeten in de modder blijven staan. Dat hoort volgens hem bij pastoraal opbouwwerk en diaconie. Hij betreurt het dat het pastoraat binnen de RK wereldkerk steeds meer uitgekleed wordt. Op deze manier worden enorme menselijke hulpbronnen (van mannen en van vrouwen) onderbenut, om niet te zeggen verspild, terwijl daar juist zoveel behoefte aan is. Ook zou de kerk op die manier de ontwikkelingen in de samenleving beter kunnen volgen, in plaats van zich terug te trekken in een kleiner wordende priesterkerk. Mgr. Muskens, Bisschop van Breda, toonde belangstelling voor het werk van Ricus en de zijnen in Zuid-Afrika en in een nader gesprek heeft Mgr. Muskens hem ook steun toegezegd. Bij die gelegenheid stelde Mgr. Muskens bij

Ricus aan de orde te overwegen zich tot diaken te laten wijden. Ricus zei één en ander in serieuze overweging te nemen, maar toch liever eerst het AIDS-project in Zuid-Afrika verder te willen ontwikkelen.

Hoe dan ook, de pastorale stem van Ricus zullen we ook via Zuid-Afrika blijven horen, waarbij de Geest van Matteus 25 boven de wateren blijft zweven....

Harry Lutikholt,
secretaris van de Taakgroep Vluchtelingen van de Raad van Kerken Amsterdam

Verdere informatie:

Gerard van den Boomen, *De Crypte is onze kerk, Tien jaar drugspastoraat*.
Meinema, Zoetermeer, 2000

Nieuwsbrieven Sizanani Mission

24^e en 25^e Nieuwsbrief tijdelijk op website www.wvko.nl (literatuur) te lezen.

Ricus Dullaert, ricusdullaert@gmx.net
c.o. Sizanani mission, P.O.Box 1372,1020 ,
Bronkhorstspuit, South Africa.
Giften: postgiro 188.000, Memisa, Den Haag,
o.v.v. project pastor Dullaert.

VERSLAG

Het boekenplankje van Roger.....

Als je voor je boekenkast staat en je mag maar één plankje meenemen naar België, wat neem je dan mee en wat gaat er allemaal weg?

Op de feestelijke studiemiddag op 9 mei 2005 naar aanleiding van zijn afscheid van de Katholieke Theologische Universiteit te Utrecht gaf Roger ons zijn antwoord.

Het is precies 20 jaar terug dat ik als plaatselijk missionair kerkelijk werker te Vlaarding en een driedaagse had in het DAC te Huissen met de agogische werkgroep van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Collega's hadden in 1984 een zeer bijzondere week achter de rug met katholieke kerkelijk opbouwwerkers. Zij vertelden over de ervaringen met Paul Dieterich. Mijn collega's in het land waren enthousiast over de theologisch oecumenische doordenking van de toekomst van de kerk en over het initiatief te komen tot een Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk. Fred Steenwinkel en Jimme Keizer gaven hun

bevindingen door aan o.a. de provinciale en plaatselijke kerkelijk agogisch werkers van de Gereformeerde Kerken in Nederland in het rapport 'Strategische planning' voor de toekomst. *Readyness* is nog steeds het woord dat bij mij is blijven hangen en het WKO, maar daar gingen de plaatselijke werkers vanuit de GKN toen nog niet naar toe. In 1986 studeerde ik af aan de Voortgezette Opleiding te Amsterdam in de richting opbouwwerk. Vele jaren later ben ik als enige protestant samen met vijf r.k. PAO studenten de laatste afgestudeerde lichter Kerkelijk Opbouwwerk van Roger Weverbergh en Gerard Groener aan de KTU te

Utrecht. Vorig jaar kreeg ik dus eindelijk mijn officiële titel *Kerkelijk Opbouwwerker* erbij en kwam ik voor het eerst in de trainingsweek op de kamer van Roger Weverbergh. Velen met mij zullen gekeken hebben naar dat mooie monumentale bureau met al die boeken en daartussen die computer. De wand achter het bureau en schuin aan de overkant nog een wand vol met boeken, theologische boeken, in diverse talen. Zou hij het allemaal gelezen hebben, dacht ik toen? Sommige zaten onder het stof, waren een poos niet uit de kast gehaald. Hoe moet dat mee naar België? Ik vond het wel een uitdaging, die vraag van het WKO-bestuur aan de *founding father*, zoals onze voorzitter Jodien van Ark hem noemde. Inderdaad is Roger één van de oprichters in 1984 van het WKO. Ik heb wel wat gemist dus, die afgelopen 15 jaar en moest het vaak hebben uit de tweede hand, want ook deze middag was weer een aanzet tot nadenken over kerk zijn en geloven in de toekomst. Je wordt juist door deze bijeenkomsten op een afstandelijker of liever hoger denkpatroon gezet als kerkelijk opbouwwerker. Door de oecumene is dit een broeinest van theologisch en agogisch denken.

De elitaire vergrijzing in het WKO

Helaas waren er maar 28 mensen die hebben genoten van de opbrengst van dit samen zijn. En dat moet mij van het hart. We moeten oppassen dat dit broeinest niet alleen maar iets wordt voor de emeriti en de theologische docenten van de diverse theologische faculteiten, want helaas waren er weinig veldwerkers te bespeuren in ons gezelschap. Gelukkig had het bestuur Jan van Diepen, kerkelijk opbouwwerker in het dekenaat Haarlem Beverwijk en Otto Grevink, sinds kort predikant te Waalwijk, gevraagd commentaar te leveren op het verhaal van Roger. Twee jongere WKO-leden, die het verhaal belichtten zodat het edelsteentjes in de vitrinekast zouden worden van het WKO, volgens Jodien. Jan van Diepen had zo'n zelfde kritische opmerking over pastores: "Wat me in de gesprekken met pastores opvalt, is dat ze zeer goed zijn in pastoraat en ook goed in bijbelse termen over hun pastoraat kunnen spreken, maar hun opbouwwerkliteratuur niet bijhouden. Weverbergh? Grenoble? Kerk als netwerk? Dekker? Hellemans? Nooit van gehoord! In die zin is de kloof tussen de

wetenschappelijke wereld en de dagelijkse realiteit van parochies en pastores erg groot." Dat kan ik beamen als ik kijk naar mijn collega's op het Protestants Dienstencentrum en/of predikanten. Door de druk op het werk in de gemeente of door de inkrimping van het aantal fte's komt de deskundigheid, maar ook de studie naar ontwikkelingen in de gemeentes onder druk te staan. Kerkelijk opbouwwerk? Ik moet hoppen van de ene brand naar de andere brand of van de ene cursus naar de andere cursus.

Daarom laaf ik mij vanmiddag aan het theologische en agogisch schuim of – om met Jodien van Ark te spreken – aanschouw ik die edelsteen, die op de plank ligt.

Beelden i.p.v. boeken

Roger begon niet met zijn verhuisdoos van boeken voor dat ene boekenplankje in België en dat is te begrijpen als je sinds 1977 wetenschappelijk medewerker bent geweest. Dan ga je terug blikken op die tijd. Bij hem kwamen vier beelden boven, waarvan sommige onder het stof. (Ik zag die boekenplanken voor mij op de kamer in Dijnselburg, maar Roger bedoelde dat figuurlijk). Hij deed ze in zijn rugzakje, want soms gaat Roger naar de Alpe d'Huez, Grenoble. Dat past dus beter bij woorden als trektocht, Godsvolk onderweg, mensen die voortdurend onderweg zijn, stadsnomaden, een tent. Hij deed vier beelden in zijn rugzakje: een

beeld van agogiek, een mensbeeld, een godsbeeld en een kerkbeeld. Herkenbaar voor mij, als zijn oud-studente, uit zijn boek "Bouwen met beelden". Stuk voor stuk schilderde hij de ontwikkeling van deze beelden in zijn werkzame periode en ook het feit dat sommige beelden onder een dikke laag stof kwamen te liggen, niet bruikbaar, niet haalbaar of vergeten. Telkens weer kwam in Roger's verhaal naar voren dat belangrijk was dat de mens als subject, de doelgroep als startsituatie, de zoekende mens, de nomadenstam centraal staan. Voor Roger is het duidelijk dat de nieuwe parochie niet territoriaal is, niet gehecht aan een kerk of kathedraal. Het zijn mensen die voortdurend onderweg zijn, die elkaar voor bepaalde periode in hun leven ontmoeten. Ontmoeting, het geloofsgesprek en eventueel een viering staan daarbij centraal. De kerk als organisatie, als instituut vormt daarmee een spanningsveld. Ook de ambivalenties bij de beelden kwamen in Roger's verhaal naar voren. Zelfs in het Godsbeeld: God als "Afwezig-Aanwezige". Roger ziet het agogisch denken als onmisbare bouwsteen voor missionair kerk - zijn. Maar wat is missionair?

Roger werkte dat verder uit. Het is een open communicatief denken over de mysterieuze diepte van 's mensen identiteit, het is een zoektocht naar de toekomst van 's mensen geschiedenis in het perspectief van Gods aanwezig komen. Voor hem is de missionair-oecumenische gemeente van de zeventiger jaren een concrete utopie. Zij kan mensen met elkaar verbinden tot het nieuwe volk van God, op weg naar Gods Rijk, naar het Jeruzalem van de vrede onder mensen en volkeren.

De verbeelding van de godrelatie in het procesteologisch denken geeft aansluiting met handelingstheorie. Het bewustzijn van de mystieke aanwezigheid binnen de ervaring van afwezigheid, is een leerweg, een proces, waarvan het *ietsisme* van de jeugdcultuur een startpunt kan zijn.

Kerkelijk opbouwwerk werkt met een 'open systeem model', niet enkel op sociaal-maatschappelijk en kerkelijk organisatievlak, maar opdat gemeenschap, groep en individu het komen van God in deze wereld zou kunnen meemaken, opdat kerk zich niet voortijdig zou afsluiten tot de gesloten cultuur van het gelijk in de enige waarheid. Ook dit is weer een opmerking, die op gespannen voet staat met de

praktijk: het terugtrekken van bepaalde gemeentes (naar binnengericht zijn), en terugtrekken van elke kerkdenominatie, want op r.k. provinciaal niveau kom ik mijn collega's nauwelijks meer tegen. Waar zijn de provinciale oecumenische pastorale of kerkopbouw werkdagen? Alleen al daarom is het WKO van belang voor mij als kerkelijk opbouwwerker.

Tot slot iets over het leiderschap in het Kerkelijk Opbouwwerk. Roger pleit op grond van zijn ervaringen voor een begeleiding in het opbouwwerk in de vorm van een stimulerend en ondersteunend leiderschap. Deze vorm van leiderschap past bij zijn mens- en godsbeeld. Mensen hebben als beelddrager van God om scheidend in het leven te staan. Het zijn mensen met een vrije wil en met zin voor verantwoordelijkheid. Voor het kerkelijk opbouwwerk is dat een uitgangspunt, maar ook hierbij is weer de ambivalentie aanwezig als we kijken naar de kerkgeschiedenis, waar mensen dom werden gehouden en tot kudde van de herders gedefinieerd.

De boeken voor één plank in België van Roger

Welke boeken neemt Roger dan nog mee voor de boekenplank? Natuurlijk, het Boek der boeken in verschillende vertalingen, het internationale bijbelcommentaar, twee boeken van Gerhard Lohfink: 'Wie hat Jesus Gemeinde gewolt?' en 'God heeft zijn kerk nodig'. Natuurlijk neemt hij zijn eigen boeken 'Riskant Pastoraat' en 'Bouwen met Beelden' mee. Een boek van Heribert Mühlen over 'Entsakralisierung?' en een boek van Dingemans: 'Hoorder onder de hoorders'. Eigenlijk wil hij een paar tijdschriften

aanhouden en een bibliotheekkaart. Dat scheelt natuurlijk, want Roger wil wat anders gaan lezen: romans en gedichten! Straks in het

Vlaamse gebied of daar in de bergen zullen er nog zeker weer boeken bijkomen of onder het stof vandaan gehaald worden, vertelde hij. Gerard Groener vroeg Roger of hij nu terugblikkend een keuze kan maken tussen de proceskant, het opbouwwerk en de organisatie-ontwikkeling (het instituut). Roger blijft pleiten voor het twee sporenbeleid. Het één kan niet zonder het ander, maar beide sporen zullen nieuwe wegen moeten worden.

De jonkies aan het woord

Jan van Diepen was blij met het verhaal van Roger en zag, net zoals ik, de geschiedenis rondom Kerkopbouw aan zich voorbijtrekken met thema's, die gedrenkt zijn in de ontwikkelingen van de jaren 70. Hij zette zijn praktijk vanuit het dekenaat Haarlem-Beverwijk en de regiovorming daartegen aan. Want het veld waarin hij als opbouwwerker werkt, is zeer divers en complex. Al werkend met beelden uit zijn regio, schetste hij zijn religieus landschap. Allemaal gemeenschappen, die gezamenlijk tot een Gemeenschap van gemeenschappen moeten komen. Mensen, die aanhangers zijn van het Neocatechumenaat, een priester van Mexicaanse afkomst, een priester met een boordje die mensen niet wil laten samenwonen, een pastoraal werkster die in haar eentje een grote parochie runt, maar onzeker is over haar positie. De katholieke kerk is in haar nadagen beland, volgens Jan, van de volkskerk. We zitten in een transformatiefase en hoe handelen we daarin als opbouwwerker?

Jan komt dan op het *thema pastoraal leiderschap*, want deze tijd vraagt om een ander soort leiderschap dan twee decennia terug. Gezien de situatie van transformatie, stelt het ook eisen aan het leiderschap. Pastores zijn gevraagd in zijn regio om het voortouw te nemen in het schrijven van een blauwdruk en

om een visie te ontwikkelen op pastoraat. Anke Hoenkamp pleit daarbij voor een participierend leiderschap en ook Gerard Groener geeft in zijn boek 'Ingewijd en toegewijd' aanzetten voor driekernfuncties is het profiel (blz. 217). Jan zei dat de sleutel voor de toekomst ligt in de leiderschapsstijl van de pastor. De pastores in zijn regio echter reageren daar nog onwennig op. Het schrijven van een blauwdruk is nodig, zodat pastores en vrijwilligers kunnen kiezen en wellicht er zelf verder op borduren. In de situatie waar de kerk zich nu begeeft, zei Jan meer te kiezen voor gestuurde leerprocessen gericht op het nemen van beslissingen. Want daar zijn we als kerk niet zo goed in. We willen iedereen te vriend houden. Heel herkenbaar ook in mijn werk binnen de protestantse kerk. Regelmatig roep ik, dat het gaat om keuzes maken tussen verschillende scenario's. Anders worden de kerken grijze muizen. Ook Jan pleit voor het kiezen en zo'n blauwdruk kan daarin helpen. Het tweede thema wat Jan aansneed, was: *Paradigmawisseling*. In de regio van Jan zijn ze samen met Paul Dietterich gaan nadenken over een missionaire visie op kerk. De bisschop had dat in zijn doelstelling opgenomen. Hier valt weer iets samen te delen, ontdek ik, want de synode van de Protestantse Kerk heeft ook in haar beleid "zeven wegen voor het missionaire werk van gemeente en kerk in eigen land" aangewezen. Ook in de protestantse wereld zijn er verschillende visies op missionair. Want wat is missionair? Dit theologiseren rondom de eigen identiteit en de toekomst is lastig en dat heeft niemand ook geleerd en hier zouden de vaktheologen van de universiteiten een grote rol kunnen spelen, volgens Jan. Het schrijven van een blauwdruk voor de toekomst vraagt om meer dan rekening houden met de grote verscheidenheid aan behoeftes. "We zijn het automatisch geloven of de automatische binding voorbij. We zoeken naar een nieuwe geloofsidentiteit, een zelfbewustzijn, een trots, nieuwe manieren om zoals Dekker mooi zegt: verbindingen te leggen tussen het geloof en het concrete leven van mensen" aldus Jan. De pastores dienen een ander paradigma te beoefenen, dan de clubbeheerder of de winkelbediende, die mensen pastoraal verzorgt, *het zal de leider zijn, die "het wekken van verlangen" weet op te wekken, de zoektocht begeleider wellicht en dat geeft een andere leiderschapsfunctie.*

Daarover zal in de toekomst verder denkwerk nodig zijn.

Otto Grevink, was de tweede die mocht reageren.

Hij had eerst een onderzoeksbaan aan het Theologisch Wetenschappelijk Instituut te Leiden, maar is sinds een maand predikant in Waalwijk. Hij houdt een pleidooi voor *de emancipatie van de kerk*, want de woorden van Roger sporen hem aan om te pleiten voor een nieuwe emancipatie. “Het ligt het meest voor de hand nu te denken aan een emancipatie van gelovigen. Omdat ze mondig zouden moeten worden. Maar op geloofsgebied zijn mensen zeer geëmancipeerd. Men zoekt en shopt er vrolijk op los. De grenzen van het individualisme lijken bereikt en men zoekt naar samenhang en identificatiefiguren, of het nu de goede herder van Jezus of van Pim Fortuyn is. De kerkgebouwen, de kerkelijke structuren en hun predikanten en pastoors zijn daarin niet de kern. Die kern ligt in het proces tussen mensen, die samenkomen rondom de bronnen van het christelijke geloof. De rest is franje. De emancipatie die ik voorsta, aangespoord door Roger, is daarmee geen emancipatie van de gelovigen, maar van de clerus en de kerk. Het begint met het faciliteren van de geloofsgemeenschap, hoe broos en anders haar karakter ook geworden is – het begint met het faciliteren in het geloofsgesprek”. Als dienaar van Gods Woord - en Otto bedient het woord van God - is hij de aangever, die mensen aanzet om ermee aan de slag te gaan. Zijn doel is daarmee dat mensen in de geloofscommunicatie uitgenodigd worden in hun eigen tempel, die hun lichaam is en waar de Geest in woont (I Cor. 3:16). Wat heeft Otto dan nog in te brengen tegen die generatiegenoten met hun

goddelijke vonkje? “Dat het een ontvangen tempel is en dat ze die tempel van de heilige Geest niet van zichzelf zijn (I Cor. 6:19). Een transcendent - immanent Godsbeeld, ja, misschien is dat het wel, maar niet ‘iets’, met een hoofd- of kleine letter. Iets moet benoemd worden, anders wordt het niets. En dus stáán we ergens voor, en daarom wordt God toch persoonlijk. Iets dat werkzaam is in mij, akkoord. Maar ook een persoon, die naast of tegenover mij staat en me ook weerspreekt. Maar niet door de mond van de priester of predikant, of althans, niet hem dat gezag gevend, maar in de onderlinge communicatie, opbouw van onderop, vanuit de thema’s die het leven van de gelovigen aandraagt. Hoe is de kerk dan missionair? Door een vrijplaats te zijn voor de werking van de Geest onder mensen.” Welk leiderschap Otto hierin voor zich zelf ziet? Niet de regisseur, hoogstens een producer, die een toneel schept, waarin het acteertalent van een ieder het beste kan gedijen. Als de kerk die openheid betracht, dan komt het met haar, ook als Roger wat meer gaat skiën, best wel goed.”

Wat leverden deze drie verhalen op?

Een discussie rondom de leiderschapsfunctie in de gemeente. Want we willen niet terug naar de domineeskerk of de pastoor die zijn schaapjes bediende. Autoritair leiderschap is passé, maar wat voor leiderschap is dan nodig? Charismatische leiders? Spiritueel leiderschap voor binnen en buiten de kerk? Een leiderschap dat kan luisteren, aansluiten bij de basis (de wereld, de samenleving), kan uitdagen in het geloofsgesprek? Roger pleit voor een geestelijk leiderschap. De agoog zou de spiritualiteit teweeg moeten brengen. Hebben we een ander soort kerkelijk opbouwwerkers nodig? In ieder geval is duidelijk dat het WKO wordt uitgedaagd om na te denken over leiderschap en missionariteit, want dat predikanten en priesters hierin een belangrijke rol hebben, is volgens Jan van Diepen duidelijk.

Roger bedankt!

Roger wordt tenslotte in het zonnetje gezet door Jodien van Ark, de voorzitter van het WKO. Zij vat Rogers inbreng in het WKO onder zes elementen samen te weten: verbinding praktijk en theorie, internationaal, oecumenisch, spanning tussen instituut en beweging, terug naar de kern is terug naar het

geheim en tot slot sober, gastvrij en nieuwsgierig.

Roger is twaalf jaar lid geweest van het bestuur van het WKO. Hij ontvangt tenslotte van het WKO, als dank voor zoveel jaren inzet en betrokkenheid, een spirituele tien jaar oude fles Port, met een afbeelding van een echte

eminentie, want zo mogen we hem in dit verband als founding father wel zien!

Anja Bruijkers,
Gemeenteadviseur PDC Zuid Holland

De volledige verhalen van Roger, Jan en Otto zijn te downloaden via de wko-site.

ARTIKEL

Kerk in aanbouw

De paradoxen van kerkopbouw in de Vinex

Het kerkelijk opbouwwerk in Vinexwijken is geen sinecure. Uit gesprekken met en studieverlagen van mensen in de praktijk is dat af te leiden. Na anderhalf jaar verkennend onderzoek lijkt me dat het werk zo lastig is, omdat het paradoxaal is. Om tal van redenen kan niet vanzelfsprekend voor een experimentele of traditionele weg worden gekozen.

Wanneer het paradoxale karakter van kerkelijk opbouwwerk in Vinexwijken niet erkend wordt, dan bestaat het gevaar dat men of niets voor elkaar krijgt of dat een zeer kerkelijke kopie van de moederkerk wordt neergezet. Nieuwe bewoners zullen de drempel daartoe als te hoog ervaren. In het volgende artikel zijn een vijftal paradoxen uitgewerkt. Daarmee rond ik mijn aandeel aan het onderzoek af¹.

1. De kerk wordt in de Vinex niet gemist, tot zij in haar belangeloze presentie volhardt

“Tot voor kort meenden de buurtwerkers dat in de werelden waar zij zich via de buurt in begaven de reguliere kerk geheel afwezig was en als zodanig ook niet werd gemist. Dat geldt voor vele werelden, niet alleen die van de achterstandsbuurt.” (Van der Spek 2004) Ook voor Vinexwijken geldt dat er niet een automatische vraag is naar een kerk(gebouw). Het is daardoor lastig voor kerkelijk werkers, voorgangers en geïnspireerde gemeenteleden

om beleidsmakers en parochie- en gemeenteleden te overtuigen dat hen in de nieuwe wijken wat te doen staat – nog even los van de vraag of er bij voldoende wil wel voldoende mensen en middelen kunnen worden gevonden.

“De groep mensen die behoefte heeft aan kerk slinkt, maar wie namens de kerk diensten naar buiten aanbiedt, met name als het gaat om persoonlijke aandacht of een passend ritueel, die heeft al gauw de handen vol. Meer dan ooit zijn de woorden van Jezus: De velden zijn wit om te oogsten, van toepassing. Hij zegt dat bij de uitzending van de zeventig. En zij keren terug met blijdschap, staat er, maar er wordt niet gesproken over kerk.” (idem) Ook voor Vinexbewoners geldt in belangrijke mate en voorzover zij interesse en behoefte hebben aan zingeving en geloof, dat zij de kerk(elijke presentie) benaderen als dienstverlener, zo liet onderzoek van Motivaction al zien. Van deze diensten maken ze onregelmatig en meer of minder frequent gebruik. Gelovigen in de Vinex zijn BAT-ters (Believing Apart Together) (Van Oord 2002; 5).

Kun je daarop een kerk bouwen? De ene voorspelling is nog voorzichtiger dan de andere. Gemeenten en parochies schrikken terug om in een nieuwe wijk iets nieuws te beginnen – het animo lijkt gering. En kerken die wel present zijn in Vinexwijken merken steeds meer dat het werk blijft rusten op de oude garde vrijwilligers uit de oude(re

¹ Voor dit artikel ben ik veel dank verschuldigd aan diverse pastores en vrijwilligers in Vinexwijken, die ik niet bij name en bij locatie heb genoemd, omdat de gesprekken daarvoor te verkennend waren. Mogelijkerwijs zou ik hen dan dingen in de schoenen schuiven, die we onvoldoende onderling en wetenschappelijk hebben kunnen toetsen. Dank ook aan prof.dr. Henk de Roest, mijn begeleider, de klankbordgroep van het Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk (WKO); prof.dr. Hans Pasveer, drs. Fred Steenwinkel, dr. Nico Derksen, drs. Jeanette Bierman en drs. Peet Valstar, en aan ds. Hans Uytendogaardt.

nieuwbouw)wijken en de Vinexbewoners steeds minder inzetbaar zijn. “In deze tijd komen we wel iemand tegen die zoekt naar een mooi samenwoonritueel of een gezin dat dreigt uitgezet te worden, maar nooit, of bijna nooit iemand die verstand heeft van dakgoten, terwijl het kerkgebouw dat zo dringend nodig heeft. Oogst genoeg dus, in overvloed, maar wij oogsten dus vooral werk en geen kerk.” (Van der Spek 2004)

Toch zou de conclusie niet terecht zijn dat er dus geen draagvlak is voor een (actieve) geloofsgemeenschap. En men mag dit al helemaal niet afleiden uit het feit dat men niet naar de kerk in de oude wijk komt. Hier spelen andere motieven, waar ik zo nader op inga. In het verlengde van de ervaringen van Van der Spek in oude wijken, leert de praktijk in nieuwe wijken dat de kerkelijke aanwezigheid in de nieuwe wijken wel op prijs wordt gesteld. Opbouwwerkers die bij de oplevering van de eerste huizen aanwezig zijn, merken ten eerste dat zij een maatschappelijke rol van betekenis kunnen vervullen, te beginnen bij het verwelkomen en het verstrekken van informatie. In het overleg met andere maatschappelijke instellingen en door de organisatie van ontmoetingen tussen bewoners en deze instellingen scheppen zij mede een sociale structuur in de in aanbouw zijnde wijk. Kerkelijke presentie wordt daarmee gewaardeerd voor het algemeen welzijn, ook door lokale overheden. Ten tweede valt op dat in activiteiten rondom geloofsopvoeding en andere thema's uit het dagelijks leven die mensen bezig houden, interesse wekken of een slapend geloof wakker maken.

Daarbij is aanwezigheid in de wijk niet hetzelfde als voortdurende beschikbaarheid. Veel voorkomend en treurig zijn de verhalen van inloophuizen en ontmoetingsgelegenheden, die geen bezoekers trekken en mobiele telefoons die, altijd bereikbaar, ongebeeld blijven (De Jong en Elling 2001). Vaak wordt een dergelijke beschikbaarheidsvorm overgenomen uit het buurtpastoraat in oude wijken. Inloophuizen voorzien in een behoefte in ‘wijken waar mensen wonen die niet veel meer te verliezen hebben, omdat ze al zoveel verloren in het leven.’ In Vinexwijken ‘zal ook wel het nodige verloren worden, maar daarvoor kom je niet naar het inloophuis toe.’ Al is het maar, omdat mensen voor het over-

grote deel overdag gewoonweg niet aanwezig zijn in de wijk (Soethoudt 2002; 63,64). Daarentegen zou men zich kunnen concentreren op wat men in huis heeft en niet op wie er in huis gehaald moet worden. Van daaruit ontwikkelt men een actieve programmering, gericht op ‘bezinning en bespreking van levens- en geloofsvragen, die gelovigen en niet-gelovigen aanspreken’. Hiervoor hoeft men nog niet per se de vrije inloop los te laten, maar daar draait het nu niet meer om (65). Het blijkt nodig te zijn eerst uit te lopen, voor dat er van inlopen sprake kan zijn (66).

2. Men wil wel gemeenschap, maar trekt zich terug uit de publieke ruimte

“Iedereen wil wel een ander, maar weet niet hoe. Iedereen gaat zo zijn weg, wie weet waar naar toe”, zingt Het lied van de stad (gez. 490 LvdK, 465 GvL; 5). Sociologen geven aan dat mensen wel degelijk op zoek zijn naar gemeenschap, maar dat men zich tegelijkertijd terugtrekt uit de publieke ruimte in een eigen privé-wereld. Sociale contacten lijkt men voornamelijk te onderhouden met oude bekenden buiten de wijk (zo ook Van der Griend 2004; 10), deels met moderne communicatiemiddelen. In en rondom het eigen huis creëert men een eigen veilige wereld, een cocon. Wordt men in huizenfolders getrokken met ‘buiten wonen’; in de praktijk wordt dat ‘buiten wonen binnen’ de grenzen van eigen huis en tuin. ‘Sociaal kapitaal’ ontstaat in eerste instantie wanneer er sprake is van gemeenschappelijke belangen, zoals het aantal parkeerplaatsen, scholen en kinderdagverblijven, de voornaamste ‘rekenfouten’ van projectontwikkelaars en gemeentebesturen. Bewoners moeten bovendien hard, keihard werken om rond te komen met hun geld vanwege de hoge woonkosten. Praten hierover is taboe (Haanappel en Damsté 2004; 9).

Wat voor een geloofsgemeenschap past hierbij? Wellicht een geloofsgemeenschap die wegen naar buiten wijst en taboes doorbreekt. Terug naar buiten waar je feitelijk niet buiten kan. Levensruimte vergroten en begaanbaar maken. Mensen hun plek teruggeven in de publieke ruimte. En daarbij lasten verlichten en delen door taboes te doorbreken. Daarvoor moet bewoners in eerste instantie een veilige gemeenschap worden geboden, die openstaat voor de (gevoelens achter) het vluchtgedrag (escapisme), de populariteit van *fantasy* en de

hang naar rituelen en symbolen (*making magic*) (zie hierover de onderzoeken van Motivaction (www.motivaction.nl) en verslagen daarvan via www.ottogrevink.tk). Door wegen te wijzen in de onoverzichtelijke wereld en te bevrijden van eenzame lasten van luxe armoede kan zo'n gemeenschap bevrijdend werken.

Tegelijkertijd blijkt het huis waar men zich in terugtrekt een tussenstation: "Je bent in alles mobiel! De vinexmens is een flexibel mens, niet aan plaats en tijd gebonden." (Van Oord 2002; 3). In hoeverre dient een geloofsgemeenschap gestalte te krijgen in de wijk zelf, als Vinexbewoners zeer mobiel zijn? Dat brengt ons tot de volgende paradox:

3. Een geloofsgemeenschap is voor Vinexbewoners niet territoriaal bepaald, maar wel plaatselijk

Vinexbewoners zijn mobiel. Ze gebruiken de auto om elders te winkelen, te werken en te recreëren. Dat heeft de verwachting geschapen dat ze wel naar een geloofsgemeenschap buiten de wijk zouden willen reizen. Maar dat blijkt maar ten dele zo te zijn. Inderdaad zien beginnende kerkelijk opbouwwerkers in Vinexwijken zich geconfronteerd met mensen die elders naar de kerk gaan en daar actief bij betrokken zijn. Hoewel daar niets mis mee hoeft te zijn, verliezen de vinexkerken daarmee wel potentieel. Is het dan wel nodig dat er een geloofsgemeenschap wordt opgebouwd in de Vinex? In zijn algemeenheid kan gezegd worden: ja.

Ten eerste blijkt dat de genoemde kerkforenzen voornamelijk naar kerken reizen die hen al vertrouwd waren. Ze komen ervandaan en blijven betrokken. Reizen is dus nagenoeg alleen een optie voor mensen die uit de nabije omgeving komen. Naar een onbekende kerk blijkt men niet zo gauw te willen reizen. Het is het simpele gegeven van de boer die niet eet wat hij niet kent. De meest voor de hand liggende 'vreemde' kerk nu is die in de oude(re) wijk, waar de Vinexwijk territoriaal bij hoort. Men blijkt zich daar niet zo snel bij aan te sluiten om twee hoofdredenen: Vaak is men niet georiënteerd op het dorp of de wijk waar deze kerk staat; er is een mentale buffer (zeker in het geval dat de Vinex gescheiden is van de kern door geografische buffers als snel- en waterwegen); ten tweede treft men er een

lopende organisatie, die niet zo flexibel kan inspelen op de nieuwe bewoners en hun behoeften. Er is een mentale buffer: het is niet vanzelfsprekend 'dat men aan elkaar is toevertrouwd' (Van der Griend 2004; 9). Daarom kunnen we zeggen: De behoefte aan een plek in de eigen wijk wordt groter naarmate de kerk in de oude wijk minder vanzelfsprekend is qua ligging.

Ten tweede laten Vinexbewoners weliswaar zien dat ze geen waarde hechten aan de territoriale bepaaldheid van geloofsgemeenschappen, ze hechten wel degelijk belang aan de plaats. Na verloop van tijd zien opbouwwerkers mensen ook kerkelijk zich settelen in de wijk. Niet zelden spelen kinderen, die in de wijk ook naar school gaan, daarbij een rol. Reizen blijkt geen principe, integendeel. We moeten ons bovendien realiseren dat de mobiliteit en de dagelijkse leegloop van veel Vinexwijken niet voor alle bewoners geldt. De straten kunnen anders gezegd ook leeg zijn, omdat mensen de straat niet opkomen. Met name diaconaal werkers hebben zicht op deze mensen en hun eenzaamheid (Vossen 2004; 4).

Vandaar ook dat Van der Spek wil vasthouden aan plaats in kerk- en buurtwerk: "Naarmate de publieke ruimte anoniemer en de politieke besluitvorming daarover ondoorzichtiger is geworden, gaan mensen zich meer terugtrekken in hun buurt. Natuurlijk, mensen reizen de arbeid achterna, maar een onderneming verplaatst zich veel sneller, de gevolgen achterlatend voor wie niet weg kan of mag." Het wordt juist in tijden van globalisering een bij uitstek kerkelijke kracht genoemd om plaatselijk aanwezig te kunnen zijn. "De kerk kan zich deze overgave aan het plaatselijke veroorloven, omdat ze eigenlijk de best verspreide multinational ter wereld is." (Van der Spek 2004). Dat de Vinexbewoner ontworteld in een centrumloos Nergenshuizen woont (De Lange 2001), vergroot ook daar het belang dat de kerk plaatselijk aanwezig is. De plaats van wonen bepaalt de Vinexbewoner wel degelijk, maar op een andere wijze.

We kunnen inderdaad zeggen dat de mobiliteit en ook de wijze van communiceren in een netwerk met mensen op afstand laat zien dat de betekenis van de locatie (van in ons geval de Vinexwijk) is verschoven, zoals Antony Giddens zegt: 'The local community is not a

saturated environment of familiar, taken for granted meanings, but [...] a locally-situated expression of distanced relations.” (De Lange 2001). Mede daarom kan van Vinexbewoners niet automatisch verwacht worden dat zij zich aansluiten bij het grotere territoriale kerkelijke verband waar de wijk toevallig bij hoort. Dat is echter niet hetzelfde als de bepalende factor van de plaats voor een geloofsgemeenschap in de Vinex. De gerichtheid op de Vinexwijk door geloofsgemeenschap en bewoners is niet territoriaal, maar eerder categoriaal bepaald (Grevink 2004; 13). Het is niet het aloude leven in dezelfde lokale gemeenschap dat de geloofsgemeenschap bepaalt, maar het wonen op dezelfde plaats, dat deel uitmaakt van een leefwijze en op basis daarvan mensen bindt.

Toch is de verantwoordelijkheid voor kerkopbouw in Vinexwijken territoriaal bepaald. Over de rol van het grotere kerkverband, waar de wijk bij hoort, kan gezegd worden:

4a. Terwijl kerkelijke gemeenten en parochies vaak missionaire initiatieven steunen, laten ze hun eigen leden die daar naartoe verhuizen niet los

Voor een groot deel komen de Vinexbewoners uit de nabije omgeving. Er is zelfs de trend waarneembaar dat mensen van de ene nieuwbouwwijk naar de andere verhuizen. Dat betekent ook dat een aanzienlijk deel van de actieve kerkleden nog onderdak is in een andere geloofsgemeenschap in de buurt. Men voelt vanwege de geringe afstand niet de noodzaak dat op te geven. Veel van die kerken kunnen als kerk waartoe de Vinexwijk ‘behoort’, als ringgenoot of als onderdeel van hetzelfde parochieverband betrokken zijn bij het kerkelijk opbouwwerk in de wijk. We zien maar weinig dat kerken deze Vinexbewoners er op uitsturen om in hun nieuwe wijk iets mee op te bouwen. Het voorzichtige beeld ontstaat dat ze wellicht pas komen als er al iets is. Juist deze mensen lijken echter het basispotentieel te zijn, waar in de kerk behoefte aan is. Niet zelden komen we echter juist bewoners van de oude wijken tegen, die, veel langer dan gepland, nieuwe bewoners welkom blijven heten, terwijl ze dat eigenlijk uit handen hadden willen geven aan de eerste bewoners. Er zou veel voor te zeggen zijn dat de kerken in de oude(re) wijken, waar Vinexbewoners

betrokken bij blijven, de Vinexbewoners actief toerusten en inspireren om in de eigen woonwijk hun kerkelijke betrokkenheid vorm te geven.

Behalve dat het niet makkelijk blijkt voor kerken om de, al dan niet binnen het eigen territorium, verhuisde leden los te laten, zien we moeite bij deze kerken om zonder uitzicht op ‘winst’ voor de eigen kerk, zich in te zetten voor de nieuwe wijk. Zeker, kosten noch moeiten (van vele vrijwilligers!) worden in veel wijken gespaard om iets van de grond te krijgen. We zien echter ook wijken, waarin het opbouwwerk voldoende handen en voeten vanuit de ‘zendende’ kerk ontbeert om er echt iets van te kunnen maken. We zijn situaties tegengekomen, waarin men weliswaar een opbouwwerker heeft ingezet (en dat is vaak al heel wat), maar hem vervolgens alleen in de wijk heeft laten rondlopen, waardoor het opbouwwerk haast wel moest mislukken. De opbouwwerker of vinexpastor is echter geen afschuifpost (met permissie gezegd), maar initiator van iets nieuws dat gedragen moet worden door de oude(re) wijk(en) en de bewoners die vandaar naar de Vinex verhuizen. Het is goed dat er gezaaid wordt in de nieuwe wijk en dat daarmee de nieuwe wijk niet wordt ingelijfd, maar het zaad moet nog wel water krijgen vanuit de ‘zendende’ kerk om te kunnen ontkiemen. Het is daarom wellicht ook aanbevelenswaardig dat de opbouwwerker concrete grond onder de voeten heeft in de zendende kerk. Niet zozeer door daar ook pastoraat te doen, maar wel door een toerustende en inspirerende taak te vervullen om de betrokkenheid van de kerkleden bij het opbouwwerk te vergroten. Dat was toch immers het idee van het verbinden van dominees en pastores met bijzondere taken in categoriaal werk en missie aan ‘gewone’ gemeenten en parochies?

Wat vraagt deze kerkopbouw dan voor werker? Ten aanzien van het profiel kunnen we zeggen vanuit de verkenning:

4b. De kerkelijk werker in de Vinex moet iemand zijn die open staat voor iets nieuws, dat niet te kerkelijk is, maar het moet geen beginnening zijn

Deze paradox heb ik opgeschreven na het lezen van het verslag van Ype de Jong (RK) en Inge Elling (PKN) in resp. Ypenburg en

Leidschenveen. De opbouwwerker lijkt alleen te kunnen slagen in zijn werk als zij of hij open staat voor nieuwe vormen van kerk-zijn. Als vinexbewoners al niet naar de oudere moederkerk komen, dan zullen ze een kloon daarvan zeker ook als een te hoge drempel ervaren. Wat dat betreft biedt het beeld van de kerk als nomadenstam nieuwe impulsen. De Jong vertelt vanuit zijn ervaring in Ethiopië: “De nomaden trekken met hun kuddes door het land, op zoek naar gras en water. Hun verblijfplaatsen zijn vaak ver van elkaar en zij komen elkaar zelden tegen. Hun dagelijks leven speelt zich af in kleine kring: in kleine gemeenschappen van vaak uitgebreide families. Desondanks zijn zij zich zeer bewust van hun identiteit als lid van de stam. Eens in de acht jaar is er een algemene vergadering van de stam. Zeer veel Borana komen dan bijeen om een nieuwe leider te kiezen en om hun Borana-zijn te vieren. Daarnaast zijn er gebeurtenissen (rond geboorte, volwassenwording, huwelijk etc.) waarin men op bescheidener schaal elkaar treft en elkaar bevestigt in het lidmaatschap van de stam door middel van gemeenschappelijke gebruiken.” De kerk als nomadenstam “legt een grote nadruk op het individu in zijn dagelijkse omgeving als gelovig subject. De groep dient dan vooral om de mensen te bevestigen in hun gelovige identiteit.” (De Jong en Elling 2001; 33)

Een kerk, georganiseerd in kleine groepen en soms bijeenkomend in massale bijeenkomsten, zien we her en der soms al vorm krijgen in een netwerk van gelovigen en biedt mooie perspectieven om moderne mensen meer in het centrum te stellen. We moeten ons wel afvragen of de enige rol van de groep is het individu in zijn geloof te *bevestigen*? Mijns inziens wordt hiermee te kort gedaan aan de geloofscommunicatie, die ook in discussies en conflicten geschiedt, waarin mensen aangesproken kunnen worden door elkaar en door God, ook vanuit de collectieve persoonlijkheid van de gemeenschap (Bonhoeffer 1986 (1930); 48-51 (49-53)).

Juist om die geloofscommunicatie te kunnen (bege)leiden is het de vraag of de opbouwwerker een beginnening moet zijn. Elling en De Jong menen van wel. Ze gaan uit van “niet meer kijken naar een parochie op de oude manier, omdat alles anders is in de Vinex. Pastores die langer in zo’n reguliere parochie hebben gestaan, zouden er wel eens meer

moeite mee kunnen hebben zo’n draai te maken.” (36) Kan de opbouwwerker echter daarmee de functie bekleden die zij vanuit het beeld van de nomadenstam aan hem/haar willen toedichten: ‘rondtrekken van de ene plaatselijke kring van gelovige naar de andere’, bemoedigend en vermanend, onderwijzend en onderzoekend als Paulus (33)? Natuurlijk moet de opbouwwerker los kunnen komen van traditionele kerkelijke vormen. Maar hij mag wel traditie (ook vanuit de verbondenheid met een gemeente of parochie) en ervaring meenemen, juist om in een niemandsland iets op te kunnen zetten. Juist de ervaringen van De Jong en Elling hadden tot enige bescheidenheid mogen leiden van de beginnende pastores, maar integendeel: “Wij hebben de Vinex ervaren als een stuk beton. Wat zouden ervaren pastores meer klaargespeeld hebben dan wij, jongere pastores? Zouden de mensen bij hen opeens wel hun huizen uit zijn gekomen en tijd vrij hebben gemaakt voor de kerk? Daar geloven wij helemaal niets van. De situatie in de wijk is zoals die is, de mensen zijn zoals ze zijn, daar helpt geen pastor aan.” (36) Met respect voor hun belevenissen moet gezegd worden dat natuurlijk geen wonderen vallen te verwachten als we er ineens ervaring inpompen, maar twee factoren hadden wellicht meer openheid gegeven: 1) een actieve basis in en missie vanuit de bestaande gemeente en parochie voor iets nieuws en 2) ervaring van de pastores in het samenbrengen van mensen in de communicatie van hun geloof. Juist door enige ervaring voorkom je dat pastores niet in hun onervarenheid erop stuklopen, of in confrontatie met het ‘beton’ wellicht toch terugvallen op een traditionele voorstellingen van de kerk. Met ervaring zouden ze veel innovatiever kunnen omgaan met bijvoorbeeld de LAT-relatie van mensen tot de kerk. Iets waar Vinexpastor en student Van der Griend zijn lezers nog op wil laten bezinnen, ‘want op de lange duur houdt zo’n relatie geen stand’ ... (Van der Griend 2004; 26, zie ook 37)

4c. Kerkelijke gemeenten en parochies stellen aan de initiatiefnemers in Vinex-wijken zekerheidsvragen, maar het enige dat zij te bieden hebben is onzekerheid

Voor kerkopbouw in de Vinex is moed nodig en durf. Gemeenten en parochies zijn echter niet altijd (meer) in de positie om risico’s te dragen als het gaat om een voorschot nemen op mogelijke ledenaanwas door het aanstellen van

een pastor of het huren van een kerkhuis, laat staan het bouwen van een kerk. Bovendien worden ze niet zelden opgeslokt door de lopende zaken. Daarom is het niet verwonderlijk dat wanneer mensen het initiatief nemen om iets te gaan doen in de nieuwe wijk, zij geconfronteerd worden met vragen naar concrete doelen en verwachtingen. Hiermee vraagt men naar zekerheid. Ga je een kerk bouwen? Hoeveel mensen verwacht je dan op zondag in de kerk? Hoeveel zullen ze niet in de laatste plaats financieel bijdragen? Hoe lang duurt het voordat het project op eigen benen kan staan?

Natuurlijk ontkom je er niet aan je concrete doelen voor ogen te stellen. Het is geen spelen in de zandbak. Het is pionieren, maar ook dat is een spel. Concrete vormen zijn zeker in het begin volstrekt ongedefinieerd. Wat er uiteindelijk gebeurt beslissen de bewoners en die komen pas in de loop der tijd. De onvanzelfsprekendheid van kerk-zijn is hier zichtbaar. Deze onzekerheid los je niet op met een als belofte klinkend 'meetbaar criterium': '10 gezinnen erbij voor het komende jaar' (Van der Griend 2004; 14).

Toch is dit een schijnbare tegenstelling en geen tegenstelling tussen meetbare doelen en een carte blanche. Beide partijen staat het samenbrengen van gelovigen voor ogen. Waar ze in verschillen is dat de initiatiefnemers nog geen vormen en aantallen kunnen aangeven waarin dat gestalte zal krijgen. Die worden door de bewoners bepaald en met hen uitgevonden. Heel nadrukkelijk gaat het in Vinexwijken, waar nog geen kerkvormen zijn, om de inhoud van het geloof van de bewoners. Waarin het geloof relevant is, waarin het geloof in het leven van mensen aan het licht komt, is geen uitgemaakte zaak, schijnbaar vastgesteld in vormen van activiteiten en organisatie. Hierin lijkt de Vinex het voorland te zijn voor elke parochie en gemeente, alleen is de werkelijkheid daar wat rauwer, want onontgonnen.

Is er dan niets dan onzekerheid? Nee, over methoden (welkom heten, samen geloof delen rondom bepaalde thema's) kan goed een nadere visie worden ontwikkeld, alleen de uitkomst is onzeker. Dat is echter niet meer dan reëel. We moeten wat dat betreft ook nog

maar zien of de oude wijkgemeente of parochie zijn vormen kan handhaven.

Wat kan er als laatste serie paradoxen nog meer gezegd worden over de opbouw van een concrete geloofsgemeenschap?

5a. Vinexbewoners willen inbreng kunnen hebben in de vorm en inhoud van de geloofsgemeenschap, maar verlangen tevens een duidelijke identiteit

Kijken we naar hoe mensen reageren op beginnende geloofsgemeenschappen in Vinexwijken, dan valt ten eerste op dat ze zeer geraakt worden door het enthousiasme van de pioniers en ook zelf veel enthousiasme en inspiratie ontlenen aan het bouwen. Het kleinschalige, waarin het gebeuren in het begin plaatsvindt, werkt daaraan mee. Mensen hebben naar vermogen kleinere of grotere taken, van het klaarzetten van de stoelen in de school aula tot het inhoudelijk verzorgen van de viering. Wat daar gebeurt met mensen wordt door mensen in de praktijk omschreven als het dronkene uit Handelingen 2, waarmee gelovigen bezielde zijn. Voor mensen die meepionieren geeft dat bouwen een extra dimensie aan hun gelovige betrokkenheid.

Behalve het meebouwen vragen bewoners echter ook iets anders van de geloofsgemeenschap, dat daar schijnbaar mee tegenstrijdig is. Ze vragen een duidelijke identiteit. Dit thema is in zijn geheel te complex om hier te behandelen, maar waar het ons hier om gaat, is dat er een trend is waar te nemen, waarin mensen minder dan voorheen genoeg nemen een al te grote verscheidenheid aan geloofsbelevingen. Men is daarmee niet intoleranter geworden, maar wenst wel een duidelijker visie die hem niet zozeer van andere geloofsgemeenschappen scheidt, maar die zich wel onderscheidt. Door een duidelijke visie wordt men geraakt. Daar wil men zich eventueel voor inzetten.

We zien dit ook terug in de oecumene, die ook in veel Vinexwijken in een ander licht is komen te staan. In de meest recente wijken zien we in plaats van oecumenische projecten (met zelfs eventueel gezamenlijke diensten) interkerkelijke projecten ontstaan, waarin men wel samenwerkt, maar veel van elkaar gescheiden activiteiten onderneemt. We constateren ook dat hierdoor meer ruimte lijkt

te ontstaan voor breder interkerkelijke projecten, zoals met de orthodox-protestantse groeperingen (binnen en buiten de PKN) en wellicht ook met parochies in minder vooruitstrevende bisdommen.

De kleine groep, die bevlogen bouwde in een schoollokaal of anderszins, kan gaan groeien met de wijk mee. Dat is verheugend, maar niet zelden hebben we gehoord dat daar ook iets mee verloren gaat. Met de kleinschaligheid gaat meer verloren dan alleen dat. Pioniers raken op een gegeven moment teleurgesteld. Ze worden nuchter in hun dronkenschap. Zo er nog wordt gebouwd is het veel minder experimenteel (vroeger maakte men van een *Heineken*-krat een provisorische lezaar) en consoliderend, wat begint met de concrete bouw van een kerk.

Over deze bouw, in het licht van de verwachtingen en planning, kan het volgende paradoxale worden gezegd:

5b. Als je de bouw van een kerk laat afhangen van een werkelijke opkomst, dan is de grond weg, maar bouw je al een kerk, dan ben je gauw te kerkelijk en laat je potentiële aanhang buiten staan

De paradox verwoordt een dilemma, waar veel pastores voor staan. Als men een kerkgebouw zou willen bouwen, dan moet men vaak daar eerder toe besluiten, dan men dat met de zekerheid van genoeg betrokkenheid van de bewoners kan doen. Op basis van statistieken kan men mooie voorspellingen doen, maar niet zelden komt men uiteindelijk lager uit. De voortschrijdende ontwikkeling van de wijk dwingt de beginnende geloofsgemeenschap om grond te reserveren, vroeger dan men eigenlijk wil.

Om uit dit dilemma te komen worden een tweetal oplossingen bedacht:

1) Men doet mee in de ontwikkeling van een multifunctioneel centrum, waarin men ruimten zou kunnen gaan huren. Dit centrum zou meer ruimte geven voor beweging, ook in de vormen en grootte van haar kerk-zijn (Van der Harst 2002; 62)

2) Men huurt of bouwt een pand dat verkoopbaar is als woning(en) of kantoor.

Door beide oplossingen zet men zich al wel op de bouwkaart zonder onaanvaardbare, want onvoorspelbare, risico's te nemen. Bovendien

hebben we in een enkel geval de burgerlijke gemeente in samenspraak met de projectontwikkelaar(s) grond zien reserveren voor kerkbouw van een niet nader bepaalde kerk in de verre toekomst. Projecten blijken onder invloed van ontwikkelingen in de woningmarkt overigens helemaal niet meer zo vast als ze lijken.

Een kerkgebouw is echter zelden het eerste 'huis' waar de geloofsgemeenschap in woont. In tal van vormen zijn inloophuizen, kerkhuizen, herbergen, huizen van gelovigen en anderszins eraan voorafgegaan. Hoe verhoudt dit kerkgebouw zich daartoe?

5c. Een uiteindelijk kerkgebouw heft eerdere initiatieven niet op, maar versterkt hun belang

Een (te) snelle gedachte zou zijn dat deze eerdere huisvestingen vervangen kunnen worden door het nieuwe kerkgebouw. Niet zelden zien we dat wel gebeuren. Daar zien we dan ook dat de geloofsgemeenschap hierdoor iets verliest, en daarmee ook enthousiaste leden. Vaak hebben de eerdere huisvestingen hun plaats gehad in het opbouwen van een sociaal netwerk in de nieuwe wijk. Zeker als de kerk al present was voordat de eerste bewoners er waren, dan zien we de kerk participeren in intensief overleg met maatschappelijke en overheidsinstellingen. Wanneer de kerk een vaste vorm vindt, dan zien we echter dat zij meer en meer roldrager wordt. Ze wordt daarmee automatisch in het hoekje van haar specifieke verantwoordelijkheid geduwd, die veel nauwer wordt gedefinieerd. Men weet de kerk nog steeds wel te vinden, maar voor typisch kerkelijke dingen, zoals veel mensen de kerk nog slechts weten te vinden voor rouwen en soms trouwen. De brede maatschappelijke betrokkenheid is veel moeilijker te handhaven, ook omdat het intensieve overleg in zijn algemeenheid na verloop van tijd strandt. Elke partij heeft dan genoeg aan zijn eigen verantwoordelijkheid. De verschillende maatschappelijke instellingen, waaronder ook de kerk, consolideren en moeten meer en meer tijd besteden aan het onderhouden van de eigen organisatie (en gebouw). We zien in deze fase mensen afhaken die enthousiast meebouwden. Mogelijk zit in dit verlies aan openheid en het letterlijk opwerpen van een drempel naar buiten een reden daarvoor.

De gevaren die in het bouwen van een kerk voor een geloofsgemeenschap zitten, worden in enkele praktijkgevallen ondervangen door het instandhouden van de eerdere huisvestingen. Het kan naar een woord van Dingemans het werken met twee brandpunten worden genoemd, die de aloude 'strijd' tussen inloophuis en kerk niet zozeer beslecht, maar erkent. Beide hebben hun eigen specifieke rol en kunnen niet zonder elkaar. Het is kerk-zijn tussen tent en tempel, zodat de kerk die ontstaat niet verstoort, maar de Geest er doorheen blijft waaien.

Otto Grevink

Enige literatuur

Dietrich Bonhoeffer 1986 (1930), *Sanctorum Communio. Ein dogmatische Untersuchung zur Soziologie der Kirche*, München.

Otto Grevink 2004, "Kerkelijk beleid en praktijk: dezelfde vragen, deels andere antwoorden", in: *WKO-nieuwsbrief* oktober 2004/56, 10-14, zie ook www.wvko.nl.

A.W. van der Griend 2004, *In de wijk geloven... een missionair bewuste kerk onderweg. Praktisch-theologische opmerkingen bij het proces van kerkelijke presentie in de ViNEX locatie Het Wateringse Veld*, Utrecht (scriptie).

Peter Haanappel en Maurits Damsté 2004, "Meer dan consument en arbeidskapitaal", in: *Diaconie & Parochie* 17/4, 8-10.

Gertjan van der Harst 2002, "Ruimte voor de kerk", in: *Samen op Weg-kerken, Perspectieven in kerkopbouw in*

nieuwbouwwijken. Verslagbundel 2e landelijke werkdag 5 november 2002, Utrecht, 56-62.

Ype de Jong en Inge Elling 2001, *De gemeenschap voorbij? Kerkopbouw in de VINEX. Scriptie van Inge Elling en Ype de Jong voor de postacademische opleiding kerkopbouw van de KTU te Utrecht*, Ypenburg, Leidschenveen.

Frits de Lange 2001, 'De flexibele mens', presentatie gehouden op de conferentie *De postmoderne gemeente. Op zoek naar een vinex-ecclesiologie* in Kampen door ThUK-PAO.

Jos van Oord 2002, "De kerk van de toekomst? Bericht uit Amersfoort-Noord", in: *Ouderlingenblad* 79/915, 3-6.

Jan Soethoudt 2002, "Loopt het wel in het inloophuis?" in: *Samen op Weg-kerken, Perspectieven in kerkopbouw in nieuwbouwwijken. Verslagbundel 2e landelijke werkdag 5 november 2002*, Utrecht, 63-66.

Jannet van der Spek 2004, *Reactie op 'Hoe kijken werkers in het veld aan tegen het beleid in PKN', zoals verwoord door Harm Dane*, www.wvko.nl/2004VanderSpek-reactieDane-vanuit-Kerk-en-buurtwerk.htm.

Hub Vossen 2004, "Amersfoort-Noord: iedereen is welkom", in: *Diaconie & Parochie* 17/4, 3-5.

Verslagen van de derde landelijke werkdag voor pastores in nieuwbouwwijken zijn te vinden op www.kerkindevinex.nl, evenals artikelen van de inleiders (prof. Henk de Roest en ds. Anette Sprotte) en een uitgebreider overzichtsartikel van Otto Grevink. Een verslagbundel is tevens te koop via brochureverkoop@pkn.nl.

Otto Grevink is na het verkennend onderzoek predikant geworden in Waalwijk. Het Theologisch Wetenschappelijk instituut van de PKN (ThWI) werkt aan opvolging voor het onderzoek, waar het WKO bij betrokken zal blijven.